

apud omnes gentes tenet, exemplo, ut iudicium ex iustitia exerceatur. Quemadmodum, inquit, ei qui in aere alicujus est, jamque in jus vocatus pergit cum actore ad iudicem, consultum sit, ut cum illo in itinere, dum ilis adhuc pendet, componat, quod facilius longè sit enim socio quam cum iudice convenire, quod a socio expectari possit ut precibus flexus remittat aliquid de summa; ut autem nihil remittat saltem non alligat. At iudex, pro rigore iustitiae, et mox in carcerem probro detradat, et cogat exactissime debitu solvere, nunquam alioqui è carcere dimissurus. Ad eundem modum expedit, ut cum fratre quem offenderis, mox cures redire in gratiam, etc. Adversarium itaque hic Salvator intelligit fratrem qui habet aliquid adversus te, quem laesis; qui etsi fortasse tibi adversus esse, teque in jus trahere nolit, evangelice memor mansuetudinis; sed iniquitas tua, et cause illius aequitas, reum te agunt et ad Dei omnium iudicis tribunal trahunt.

AN PRINCIPEM, ad iudicem; ad magistratum vertunt alii, quomodo et legit D. Ambrosius.

IN VIA, interea dum adhuc es in via, antequam veneris ad principem. Sequentibus hoc iungendum est.

DA OPERAM LIBERARI, ut libereris, AD ILLO, composita cum eo controversia; satisfacias illi qua optimè potes ratione. Theophylactus, festina et labora, omnesque modos cogita, quomodo ab eo libereris.

NE FORTE TRAHAT, pertrahat, adducat, scilicet adversarius. D. Ambrosius legit *condemnet*, quod est reum peragat, forte ex Graeco κατασφίγγω.

AD IUDICEM, id est, principem seu magistratum, quem CAPUT XIII.

4. Aderant autem quidam ipso in tempore, nuntiantes illi de Galilaeis, quorum sanguinem Pilatus miscuit cum sacrificiis eorum.

2. Et respondens, dixit illis: Putatis quod hi Galilaei pra omnibus Galilaeis peccatores fuerint, quia talia passus sunt?

3. Non, dico vobis: sed nisi poenitentiam habueritis, omnes similiter peribitis.

4. Sicut illi decem et octo, supra quos cecidit turris in Siloe, et occidit eos: putatis quia et ipsi debitores fuerint praeter omnes homines habitantes in Jerusalem?

5. Non, dico vobis: sed si poenitentiam non egeritis, omnes similiter peribitis.

6. Dicebat autem et hanc similitudinem: Arborem fici habebat quidam plantatam in vinea sua, et venit quaerens fructum in illa, et non invenit.

7. Dixit autem ad cultorem vineae: Ecce anni tres sunt ex quo venio quaerens fructum in ficulnea hac, et non invenio: succede ergo illam: ut quid etiam terram occupat?

8. At ille respondens, dicit illi: Domine, dimitte illam et hoc anno, usque dum fodiam circa illam, et mittam stercora:

9. Et si quidem fecerit fructum: sin autem, in futurum succides eam.

mox dixit, is enim fungitur loco iudicis. Ambrosius apud iudicem.

ET IUDEX. Ne postquam adversarius pertraxerit te ad iudicem, iudex condemnatum te TRAHAT EXACTORI, *κατάσφιν*, sic dicto à *σφάττω*, quod non tantum facere significat, verum etiam exigere; quod exigat cogatque solvere ea quae iudex solvenda definiit; praeter pecuniam creditam, et litis expensas, frequenter etiam multatam constitutam in temere litigantes. Is est quem Matthaeus vocat *ministrum*.

VERS. 59. — DICO TIBI. Quod si fiat, hoc tibi certò affirmo, quòd NON EXIES, etc.

MINUTUM. Matthaeus *quadrantem*, qui duo minuta complectebatur: mens enim Domini fuit, minuti pretii nummulum dicere, qui solvendus restat. Sensus est: Summo tecum iure agetur, non liberaberis à carcere donec poenas lueris extremas, tantas quantas exigit extremus iustitiae rigor, sive aeternas pro offensâ gravi, sive temporarias pro levi: nam et huc spectare locum, Cyprianus, cum alibi, tum epistola 52, auctor est. Nunquam igitur liberandi sunt, qui gravi debito obnoxii hinc decesserint; nam cum aeterna divina iustitiae debeant poenam, nihilque illa illis de suo iure remittat, nunquam fecerint aut luerint satis; solvent semper, persolvent nunquam, juxta Bedam in Lucam. Cum aliis porro etsi similiter extremo rigore agatur, ut iustitiae satisfaciatur: nihil prohibet tamen, quin eis succurri possit; non ita ut iustitiae non satisfiat, sed satisfaciendo iustitiae pro eis qui à Christi corpore et communione membrorum illius inter se mutuâ, forte est, sanctorum communione, separati non sunt, sicut separati sunt ii quos gehenna exceptit.

CHAPITRE XIII.

1. En ce temps-là même, quelques personnes se trouvèrent là qui lui parlèrent des Galiléens, dont Pilate avait mêlé le sang avec leurs sacrifices.

2. Sur quoi Jésus prenant la parole, leur dit: Pensez-vous que ces Galiléens fussent les plus grands pecheurs de toute la Galilée, parce qu'ils ont été traités de la sorte?

3. Non, je vous en assure; mais si vous ne faites pénitence, vous périrez tous aussi bien qu'eux.

4. Crovez-vous aussi que ces dix-huit hommes sur lesquels la tour de Siloe est tombée et qu'elle a tués, fussent plus coupables que tous les habitants de Jérusalem?

5. Non, je vous en assure; mais si vous ne faites pénitence, vous périrez tous aussi bien qu'eux.

6. Et il leur dit cette parabole: Un homme avait un figuier planté dans sa vigne; et venant pour y chercher du fruit, il n'y en trouva point.

7. Alors il dit à son vigneron: Il y a déjà trois ans que je viens chercher du fruit à ce figuier sans y en trouver: coupez-le donc; car pourquoi occupe-t-il encore la terre?

8. Le vigneron lui répondit: Seigneur, laissez le encore cette année, afin que je laboure au pied, et que j'y mette du fumier.

9. Peut-être portera-t-il du fruit; sinon, vous le ferez couper.

10. Erat autem docens in synagoga eorum sabbatis.

11. Et ecce mulier, quae habebat spiritum infirmitatis annis decem et octo: et erat inclinata, nec omnino poterat sursum respicere.

12. Quam cum videret Jesus, vocavit eam ad se, et ait illi: Mulier, dimissa es ab infirmitate tua.

13. Et imposuit illi manus, et confestim erecta est, et glorificabat Deum.

14. Respondens autem archisynagogus, indignans quia sabbato curasset Jesus, dicebat turbae: Sex dies sunt in quibus oportet operari: in his ergo venite, et curamini, et non in diesabbati.

15. Respondens autem ad illum Dominus, dixit: Hypocrite, unusquisque vestrum sabbato non solvit bovem suum aut asinum à praesepio, et ducit ad aquam?

16. Hanc autem filiam Abrahae, quam alligavit Satanas, ecce decem et octo annis, non oportuit solvi à vinculo isto die sabbati?

17. Et cum haec diceret, erubescerant omnes adversarii ejus; et omnis populus gaudebat in universis quae gloriosè fiebant ab eo.

18. Dicebat ergo: Cui simile est regnum Dei, et cui simile aestimabo illud?

19. Simile est grano sinapis, quod acceptum homo misit in hortum suum, et crevit, et factum est in arborem magnam: et volucres caeli requieverunt in ramis ejus.

20. Et iterum dixit: Cui simile aestimabo regnum Dei?

21. Simile est fermento quod acceptum mulier abscondit in farinae sata tria, donec fermentaretur totum.

22. Et ibat per civitates et castella, docens, et iter faciens in Jerusalem.

23. Ait autem illi quidam: Domine, si pauci sunt qui salvantur? Ipse autem dixit ad illos:

24. Contendite intrare per angustam portam: quia multi, dico vobis, quaerent intrare, et non poterunt:

25. Cum autem intraverit paterfamilias, et clausit ostium, incipietis foris stare, et pulsare ostium dicentes: Domine, aperi nobis: et respondens dicit vobis: Nescio vos unde sitis.

26. Tunc incipietis dicere: Munducavimus coram te, et bibimus, et in plateis nostris docuisti.

27. Et dicit vobis: Nescio vos unde sitis: discedite à me, omnes operarii iniquitatis.

28. Ibi erit fletus et stridor dentium, cum videritis Abraham, et Isaac, et Jacob, et omnes prophetas in regno Dei, vos autem expelli foras.

29. Et venient ab oriente et occidente, et aequilone et austro, et accumbent in regno Dei.

30. Et ecce sunt novissimi qui erunt primi, et sunt primi qui erunt novissimi.

31. In ipsâ die accesserunt quidam Phariseorum, dicentes illi: Exi, et vade hinc, quia Herodes vult te occidere.

32. Et ait illis: Ite, et dicite vulpi illi: Ecce eicio

10. Mais comme il enseignait un jour de sabbat dans leur synagogue,

11. Il se trouva là une femme possédée d'un esprit qui la rendait malade depuis dix-huit ans; elle était toute couchée, et ne pouvait point du tout regarder en haut.

12. Jésus la voyant, l'appela, et lui dit: Femme, vous êtes délivrée de votre infirmité.

13. Et il lui imposa les mains; et étant aussitôt redressée, elle rendit gloire à Dieu.

14. Mais le chef de la synagogue indigné de ce que Jésus l'avait guérie un jour de sabbat, dit au peuple: Il y a six jours destinés pour travailler; venez en ces jours-la vous faire guérir, et non pas le jour du sabbat.

15. Le Seigneur prenant la parole, lui dit: Hypocrites, y a-t-il quelqu'un de vous qui ne délisse son boeuf ou son âne le jour du sabbat; et ne les tire de l'étable pour les mener boire?

16. Pourquoi donc ne fallait-il pas délivrer de ses liens, en un jour de sabbat, cette fille d'Abraham, que Satan avait tenue ainsi liée durant dix-huit ans?

17. A ces paroles, tous ses adversaires demeurèrent confus; et tout le peuple était ravi de lui voir faire tant d'actions glorieuses.

18. Il disait aussi: A quoi est semblable le royaume de Dieu, et à quoi le comparerai-je?

19. Il est semblable à un grain de senevé qu'un homme prend, et jette dans son jardin, et qui croît jusqu'à devenir un grand arbre; de sorte que les oiseaux du ciel se reposent sur ses branches.

20. A quoi, dit-il encore, comparerai-je le royaume de Dieu?

21. Il est semblable au levain qu'une femme prend, et met dans trois mesures de farine, jusqu'à ce que toute la pâte soit levée.

22. Et il allait par les villes et par les villages, enseignant, et s'avancant vers Jérusalem.

23. Et quelqu'un lui ayant demandé: Seigneur, y en aura-t-il peu de sauvés? Mais Jésus leur dit:

24. Faites effort pour entrer par la porte étroite; car je vous assure que plusieurs chercheront à y entrer, et ne le pourront.

25. Et quand le père de famille sera entré, et qu'il aura fermé la porte, vous vous trouverez dehors, et vous vous mettez à heurter, en disant: Seigneur, ouvrez-nous; mais il vous répondra: Je ne sais d'où vous êtes.

26. Alors vous commencerez à dire: Nous avons bu et mangé avec vous, et vous avez enseigné dans nos places publiques.

27. Et il vous répondra: Je ne sais d'où vous êtes, retirez-vous de moi, vous tous qui faites des œuvres d'iniquité.

28. Ce sera alors qu'il y aura des pleurs et des grinements de dents, quand vous verrez qu'Abraham, Isaac et Jacob, et tous les prophètes seront dans le royaume de Dieu, et que vous serez jetés dehors.

29. Et il en viendra d'orient et d'occident, du septentrion et du midi, qui auront place au festin dans le royaume de Dieu.

30. Et ceux qui sont les derniers seront alors les premiers; et ceux qui sont les premiers seront alors les derniers.

31. Le même jour, quelques-uns des pharisiens vinrent lui dire: Allez-vous-en; sortez de ce lieu, car Herode veut vous faire mourir.

32. Il leur répondit: Allez dire à ce renard: J'ai

daemonia, et sanitates perficio hodie et eras, et tertia die consummur.

55. Verumtamen oportet me hodie et eras et sequenti die ambulare, quia non capit prophetam perire extra Jerusalem.

54. Jerusalem, Jerusalem, quae occidis prophetas, et lapidas eos qui mittuntur ad te, quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum avis nidum suum sub pennis, et noluisti!

55. Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta. Dico autem vobis, quia non videbitis me, donec veniat cum diebus: Benedictus qui venit in nomine Domini.

COMMENTARIA.

VERS. 1. — *IN ISO IN TEMPORE*, eodem illo tempore, quo nimirum Dominus Jesus de his quae praecedunt concionabatur.

NUNTIANTES rem novam et quae recenter accidisset.

ILLI, Domino Jesu, ut cui ignotam adhuc esse crederent quemadmodum aliis perieris.

DE GALILAEIS quibusdam.

MISCUIT, miscerant; quos Pilatus occidi iusserat, interea dum sacrificarent, occupatos offerendis sacrificiis, ita ut sanguis ipsorum commisceretur sanguini hostiarum quas offerebant. Quid commiserint isti Galilaei, ob quod Pilatus eos ita iusserit trucidari, incertum est; plerique tamen id factum existimant, eò quod sectatores essent Judaee Galilaei, cuius mentio est Act. 5, v. 57; tenentes, Iudaeos Dei filios, nullum tributum debere Caesari, nec pro Caesare imperioque Romano sacrificium offerre debere, denique nullum ipsos agnoscendum esse dominum, praeter Deum solum. Ita Cyrillus in Catena, Theophylactus, Titus, Euthymius, in commentario huius loci, Oecumenius scribens in caput 5 Actorum. Huiusmodi enim heretici, diu post extinctum duce[m] Judam Galilaeum superuisse, atque inter Galilaeos comprimis, non dubium est. Hic igitur cum adversarios se praebarent Caesari populi-que Romani, ita ut reliquum etiam populum Iudaeorum suis dogmatibus ad rebellionem provocarent, numero aliquo congregati ad sacrificium Deo Hierosolymis in templo offerendum, à Pilato id resciscente (cui semper praesto erat presidium militare in arce Antonia templo proxima) iussi sunt inter ipsa sua sacrificia truci-

VERS. 4. — *ADERANT AUTEM* quidam *IN ISO IN TEMPORE*, quo Christus ista praedicabat, *NUNTIANTES EI*, tanquam novum aliquid, et recentem gestum. Talia enim nuntiarum solent, res olim gestae commemorari; ut satis hinc pateat falli eos qui historiam istam triginta circiter annis ante contigisse putant. *DE GALILAEIS*, non tam natione quam secta, ut videtur; nam aliqui natio Galilaeae non suberat Pilato. *QUORUM SACRIFICIUM PILATUS MISCUIT*, etc., quia eos offerendis sacrificiis occupatos occidit. De nullis huiusmodi Galilaeorum clade constat usquam merito. Unde aliqui putant per Galilaeos hic intelligi Samaritanos, tanquam Galilaeis vicinos: nam eorum aliquos Pilatus prope montem Garizin occidit, de quo Josephus, 18 Antiquit., c. 5, et Hegepsippus lib. 2 de Excidio Hierosolymae. Multo verisimilius, quod narrat Chrysost.,

encore à chasser les démons, et à rendre la santé aux malades aujourd'hui et demain, et le troisième jour je serai consummé.

55. Cependant il faut que je continue à marcher aujourd'hui et demain, et le jour d'après; car il ne faut pas qu'un prophète meure hors de Jérusalem.

54. Jérusalem, Jérusalem, qui tués les prophètes, et qui lapides ceux qui te sont envoyés, combien de fois ai-je voulu rassembler tes enfants, comme une poule rassemble ses petits sous ses ailes, et tu ne l'as pas voulu!

55. Le temps s'approche où vos maisons demeureront désertes. Or je vous dis que vous ne me verrez plus, jusqu'à ce que vous disiez: Béni soit celui qui vient au nom du Seigneur.

dari. Nec enim in Galilaea hi trucidati sunt, cui Pilatus non praerat: nec extra templum Hierosolymitanum sacrificarunt, pertinacissimi legis propugnatores, ea sola haeresi, quam diximus, à Phariseis discreti, quod testatur Josephus, lib. 18 Antiquit., cap. 2. Hoc recens Pilati facinus, cum vulgi sermone spargi inciperet, quidam retulerunt Jesu Iudaeae civitates viciosae peragranti, non solum tanquam rem novam et crudellem, verum multo magis ut audirent quid Jesus sentiret de Galilaeis illis: videbantur enim plerisque, Deo admodum fuisse exosi atque abominabiles, quod sacrificia ipsa, quae ad Deum sibi placandum offerebant, non solum reprobata, verum etiam versa ipsis essent in interitum.

VERS. 2. — *RESPONDENS*, scilicet Jesus, quod Graeco ac Syriace exprimitur.

ILLIS, qui illud nuntiaverant, et ceteris omnibus praesentibus, occasionem captans edificandi praesentis, ex allatis novis nuntiis, ut ex alia re quilibet. *PRÆ OMNIBUS*, scilicet aliis seu reliquis *GALILAEIS* peccatores, scelerati, Deo invidi; non enim qualescumque peccatores intelliguntur, quales sunt etiam iusti. Est autem phrasim Hebraicam, *præ omnibus Galilaeis peccatores*, pro peccatores magis quam omnes reliqui Galilaei, aut ceteris Galilaeis graviores.

QUIA TALIA PASSI SUNT, quia non alii, ex eo quod talia passi sunt subito atque inter sacra neci dati. *POUIT AC CONCEDIT* Galilaeos illos fuisse sceleratos peccatores (quanquam illud ex calamitate illa non necessario consequeretur, cum et iusti possent accidere) et supplicium promeruisse quod passi sunt, quod parte à

in Catena, et sequuntur Theophyl., Euthym., Titus, Bostrensis, in hunc locum, fuisse sectatores Iudae Galilaei, qui teste Hieron. in cap. 5 ad Titum, et Josepho, duraverunt usque ad tempora Christi, et ultra. Docbant isti non esse tributum dandum Caesari, nec agnoscendum dominum, nisi Deum; proinde pro imperatore, Romanoque imperio non esse sacrificandum. Propter istos vult Hieron. Apostolum scripsisse ad Romi: *Cui tributum, tributum; et ad Titum: Admone illos principibus et potestatibus obedire; et ad Timotheum: Obovato fieri orationes, etc., pro regibus.* Horum igitur aliquos in sacrificio depreciosisus iussit Pilatus vultu seditionis opprimi. Aut tamen hoc contigit in Galilaea, an potius Hierosolymis, ubi erat sacrificandi locus, ex Scriptura vel aliunde non liquet.

VERS. 2. — *ET RESPONDENS DIXIT*; occasionem cap-

Deo illatum fuerat; nam de Pilato tacet; sed querit, an ex eo quod Deo infligente passi sunt supplicio, iudicandi sint soli inter Galilaeos peccatores, et oī huiusmodi supplicium promeriti tanquam sceleratores et detestiores omnibus aliis Galilaeis, qui nihil huiusmodi haecentis passi fuerant. Hoc enim videtur iudicium fuisse nuntiorum illorum ac vulgi; ut certe solet hominum ingenium, peccatum ex poena aestimare, et illos iudicare peccatores vel soles vel ceteris peiores, quibus hoc in mundo adversa insuetudo contingunt.

VERS. 5. — *NON*. Respondet sibi ipse, et corrigit communem illam vulgi opinionem. Affirmo vobis quod non ex eo quod soli inter Galilaeos talia passi sunt, iudicandi sint soli inter Galilaeos peccatores, aut ceteris Galilaeis sceleratores. Non enim pro modo peccatorum, externa illa ac spectabiles calamitates, aequaliter omnibus obveniunt in hoc mundo.

SED dico vobis, nisi poenitentiam habueritis, infra v. 5, et alibi verit, *poenitentiam egeritis. Metaxevri* poenitueritis, poeniteat vos peccatorum vestrorum, et vitam in melius emendaveritis.

OMNES, vos tam Iudaei quam Galilaei. Alloquitur praesentes omnes, et in eis universum populum Israel, cuius longe maxima pars à Deo et Christo aversa erat.

SIMILITER aequè iidem, perinde ut illi, qui etiam similitudine reueritis, divina ultione oppressi, si non in hoc, certo in futuro saeculo. De futuro saeculo intelligunt Bonaventura et alii Latini; de praesenti Cyrillus et alii Graeci: nos utramque expositionem jungimus; quia plerique praesentium quos Christus alloquitur, divinam ultionem non senserunt, licet populus Iudaeus, quadragesimo circiter post anno, eam senserit, et quidem talem qualem hi Galilaei reprobatus cum sacrificiis suis, et Romanorum potestati ad interitum traditus; vix enim dubium quin et huc Dominus resperxit, quod Graeci adnotant. Dicit ergo: Etiam vos omnes estis peccatores, Deo exosi et digni simili interitu, fortè etiam quidam vestrum illis sceleratores et acerbo fine digniores; sed qui iustitia usus erga illos, illis iustè traditis ad interitum in manu gentium, misericordiatè ultitur erga vos, dilato supplicio vestro, si fortè illorum interitu admoniti, poenitentiam ineamus. Quòd ergo vos haecentis non similiter perlat Deus, clementia ejus est, invitantis vos ad poenitentiam, quae effugere quaeritis interitum vobis iidem debitum: quòd si poenitentiam non amplectamini, peccata non detestemini, vitam non emendatis, Christum fide-

tans ex quolibet eventu corrigendi homines: PUTABIS, quod in GALILAEI, etc., more scilicet hominum, qui ex calamitate unius pro alio, statim angurari solent, majorem unum quam alterius esse culpam. Hanc itaque vulgi opinionem corrigit Christus.

VERS. 5. — *NON*, dico vobis, id est, non propterea Galilaei illi sceleratores ceteris Galilaeis fuisse existimandi sunt; sed, hoc dico vobis, nisi poenitentiam habueritis, OMNES, sive Iudaei, sive Galilaei (intelligit autem multò maximam eorum partem) SIMILITER PERIBITIS; nempe gladio Caesaris, morte violenta in ipsis sacrificiis vestris, propter rebellionem adversus

non recipiatis, hoc certum habetote, simile iudicium vobis paratum est, aequè malè peribitis, multum in hoc saeculo, delendi à Romanis, omnes in futuro; nullius enim scelera Deus inulta sinet. Quorumdam scelera modò poenit, parum ut Providentiam suam cum iustitia conjuuctam declaret, parum ut alii exemplo terriat, ad poenitentiam provocentur; sed omnium certo certius est puniuntur, qui poenitentia non occurrerint. Ubi ergo videmus aut audimus aliquod divini iudicii specimen, sciamus Deum clamare, ut de se quisque cogitet, et recordetur peccatorum suorum, iraque Dei etiam in se deservitura, nisi poenitentiam agat.

VERS. 4. — *Sicut*, Graeco, aut.

ILLI DECEM ET OCTO, Hierosolymitanæ.

CECIDIT. Non ita pridem.

IN SILOE; subauditur, fluvio, et intelligitur in pro ad positum: turris ad fluvium Siloe edificata. Pro Siloe Hebraice scribitur סִילוֹא, quod Iudaei pronuntiant *Silloah*, Latini *Siloe*; Graeci scribunt *Siloum*; est autem fons ad radices montis Sion (Hieronymus in Isaia 8, v. 6) et fluvius seu aqueductus ex eo fonte promanans in civitatem Hierosolymorum, cuius mentio est illo Isaia loco, efficiens et natoriam seu piscinam, de qua Nehem. 3, v. 15, et Joan. 9, v. 7. Ad hunc fluvium seu piscinam ipsam, edificata fuerat turris, quae tempore Christi Domini praedicationis fortuito collapsa, oppresserat octodecim civis Hierosolymitanos.

Er, etiam, Graeco et Syriace non legitur. *DEBITORES*, rei, huiusmodi poenae ac mortis. Syrus legit, *peccatores*, ut supra, v. 2, sed debitores iidem intelliguntur qui peccatores; quod quae de causis fiat, docuimus supra.

PRÆTER OMNES, prae omnibus veritè supra, v. 2. Sola inter omnes habitatores Jerusalem, vel hi magis quam reliqui, peccatis suis promeruerint huiusmodi interitum? Recenti exemplo de Galilaeis in medium propositio, addit nuperum de Hierosolymitanis, quò manifestius doceat, non solum Galilaeos, sed et Hierosolymitanos, atque adeò Iudaeos omnes, Deo ob peccata invidios esse, et perdendos iusto Dei iudicio, nisi poenitentia remedio occurrerit. Poterit quidem fortuito factum videri quòd Hierosolymitani isti, repentino et nec opinato turris casu oppressi fuerint; sed docet Jesus nihil casu aut fortunam fieri, si Deum respicias; quae casu fieri videntur, omnia divinae Providentiae nutu ac moderamine fieri; atque hic quidem manifestum à divina Providentiā exemplum editum,

Caesarem. Nam eo modo multos perisse, et illam fuisse excidit Hierosolymitanum originem, narrat Josephus. Sed quia tali modo pauci eorum, qui praesentes aderant, perierunt, rectius dixeris, *illud, similitèr*, non aliud significare, quam perinde seu aequè non tantum, quam alii peribitis, sive in hoc saeculo, sive in futuro, quòd maxime patet ex v. 5. Neque enim omnes, neque multi similitèr lapsu turris perierunt; nam pauci à Deo in exemplum terroremque multorum poenis illis extraordinariis puniri solent.

VERS. 4. — *SICUT ILLI DECEM ET OCTO*, Hierosolymitani, SUPRA QUOS CECIDIT TURRIS IN SILOE: id est ad

tum erga interfectos quos punivit pro meritis (ponit enim et hos peccatores fuisse, dignosque huiusmodi exitu) tum erga reliquos Ierosolymitanos, quos proposita terroris materia, penitentiae admonuit. Reliqua petantur ex versu secundo superiore.

VERS. 5. — *NOX* Beda scribens in hunc locum: *Et isti Ierosolymite*, inquit, *quemadmodum et illi Galilaei, non solum fuisse peccatores, sed in terrorem suum reliquorum puniti*. Similiter Titus Graecus: *Non oppressit illos turris, quasi hi soli ceteros omnes scelerare et nequitiâ vicierint, verum per paucorum necem, omnibus qui Ierosolymorum civitatem incolebant, exemplum propositum est*.

OMNES VOS, sive Ierosolymitanis, sive Galilaei aut Iudaei (licet ad tempus toleremini) PERMITTIS. Divinam vindictam experiemini, certò quidem in seculo futuro, sed et in hoc seculo vestrum complures, unâ cum gente vestrà, oppressi ruinis civitatis Ierosolymorum, obsidenda à Romanis, tum cum universa gens in eam coacta fuerit. Reliqua petenda sunt ex versu tertio.

VERS. 6. — *ET* abest à multis Latinis libris non minus quàm à Graecis ac Syriacis: non superfluit tamen, pro etiam positum, sed valet ac si dicatur *addebat*.

HANC SIMILITUDINEM seu parabolam, ut est Graecè: quâ intelligendum daret Iudaeis, quòd haecnis non essent perditii et reversi à Deo, quinimò quòd temporis aliquid adhuc ipsis restaret, non ex eo esse, quòd nunc non mererentur perdi ac subverti (cum iustissimè id mererentur), sed ex Dei longanimitate, expectantis penitentiam eorum, accedente ipsius Christi intercessione.

ARBOREM FICAM, ficum.

QUIDAM PATRIFAMILIAS. IN VINEA SUA, in agro suo vitibus consito. Sunt ficus vineis familiaris. *Vinea autem mundus est*, inquit Euthymius; ficus Synagoga, auctoribus veteribus, inter Latinos, Ambrosio, Bedâ; inter Graecos, Theophylacto, Tito, Euthymio. Significatur; Deo, cuius est terra et plenitudo ejus, psalmi 25, v. 1; inter varios mundi populos, unam esse Iudaicam, qui sapè vinea, Isaia 5, v. 1; Jerem. 2, v. 21; Matth. 21, v. 33; hic ficum comparatur, ut etiam Matth. 21, v. 19. Solent

Siloe edificata. Est autem fons ad radices montis Sion, ut tradit Hieron. in v. 6, c. 8 Isaia, itemque aquaeductus ex eo fonte manans, qui efficit in Jerusalem piscinam seu natatorium Siloe, de qua mentio est Joan. 9, versu 7 et 2 Esdras, cap. 5, versu 5. Hic ergò turris edificata oppresserat lapsu duodecim viros. PUTATIS ergò, quia et ipsi DEBITORES FUERINT huiusmodi violentiae et intempestivae mortis propter peccata, scilicet sua, PLETER OMNES HOMINES, id est, pro omnibus sicut eodem phrasia Graeca videtur v. 2. HABITANTES IN JERUSALEM? Per quod insinuat huiusmodi scilicet iuxta natatorium Siloe riuam illam contigisse.

VERS. 6. — DICERAT ALIEM HANC SIMILITUDINEM, Graecè parabolam: ARBOREM FICAM HABEBAT QUIDAM, patrifamilias, qui Deum hoc loco videtur significare, PLANTATAM IN VINEA SUA, id est, agro vitibus consito; quia viti consitus vitibus familiaris. August., serm. 51, de Verbis Domini, et Greg. in hoc Evang., per ficum intelligunt genus humanum. Sed genus humanum

enim, nunc singuli homines, nunc populus universus, arbori comparari, quòd ad ferendum fructum Deo gratum, ad exercenda opera virtutum, sint in hoc mundo à Deo collocati; Matth. 3, 10, *Omnis arbor quae non facit fructum bonum, etc.*

ET VENIT, frequenter scilicet. ET VISERET AN NON FERRET quo frui posset fructum; et pro sed, NON INVENTI fructum in ea toto triennio. *Quaerebat Dominus*, inquit Ambrosius: *non quia fructum ficulnae deesse nesciret; sed ut ostenderet in figurâ, quia fructum synagoga jam habere deberet*. Toto triennio, ad huius usque parabolae propositionem, quo Iudaicus populus Christo doctore et cultore est usus, sterilis fide in Christum et bonis operibus mansit, nec dignum penitentia fructum tulit.

VERS. 7. — CULTOREM VINEAE, et eorum que in vineâ. Scipsum intelligit Christum (auctore Tito) quem Deus Pater in mundum eo fine miserat, ut homines sic coleret et appareret, ut fructum ferrent iustitiae, et inprimis Iudaeos per ficum hic significatos, quibus tum aderat, ut adhibitis doctrinâ ac miraculis fecundos redderet.

ANNI TRES SUNT EX QUO, tres annos, scilicet continuos. Tres anni in ficulnaâ perficiunt justum tempus expectationis fructuum.

VENIO, venire consuevi.

SUCCIDE, excinde, radicibus evelle. Solent enim id domini, non per se, sed per colonos suos facere. UT QUID VEL OCCUPAT TERRAM? q. d.: Frustra et inutiliter occupat, ne digna quidem est loco suo, quae nutrita succo loci, nihil profert fructus. Graecè est, *ναρξεν* quod Syrus vertit *otiosam detinet*, alii *inertem reddit*; non *ἀργον* dicitur quod ignavum est et iners nullisque viribus; ita ut amplius quid significet, nimirum, quòd non tantum frustra et inutiliter occupet terram, sed etiam eum quem occupat terrae locum, ignavum reddat, et nihil virum exerentem, nihil fructus eigneum, qui si aliâ plantâ consitus esset, exteris viribus fructum produceret, et fecunditatem suam reipsâ probaret. Indigna igitur censenda loco, quem alia arbor sua feracitate possit commendare. Porro non est intelligendum Deum patrem huius-

propter amaritudinem rectius comparatur sicomoro et oleastro; nec facile ostendi potest, quoniam sit vinea, in qua plantata erit si ficus est genus humanum. Itaque aptius per ficum intelligat populum Ierosolymitanum seu Ierusalem de qua proxime praecesserat, in qua vinea Domini Saboth sit tota domus Israel, iuxta prophetiam Isaia, c. 5, v. 7, in cuius medio Ierusalem plantata, et ad dulcedinem spirituum fructum profertendam per prophetas et sacerdotes exalta fuerat. ET VENIT, frequenter scilicet; nam Graecè praeteritum est, *quærens fructum in illa, pietatem, iustitiam, bona opera; ET NON INVENTI*, sed folia tantum, sola scilicet exteriorum ceremoniarum pompam. Quæsitivum autem non quasi nesciret ficum fructum parere, sed ut sic ostenderet in figurâ, quòd fructus jam habere deberet, inquit Ambrosius.

VERS. 7. — DIXIT ALIEM, Deus scilicet, tanquam patrifamilias, AD CULTOREM VINEAE, quem Augustinus intelligit esse omnem sanctum quia intercedunt pro

multo verbis ad Christum Filium usum fuisse, sed parabolice significatur, ex quo venerat Christus, et coeperat Iudaeos docere et excolere miraculis et poenitentiae regniq; praedicatione, usque ad hoc tempus quo haec dixit, qui erat annus tertius; nihil ab eo profectum fuisse apud Iudaeos; non fuisse eos haecnis conversos à vis suis pessimis, neque Christum recepisse, aut Deo grata opera conatos elere; non quòd nulli, sed quòd admodum pauci, ceterorum et populi respectu, quod Euthymius adnotat; itaque iusto Dei iudicio promeritis, ut tanquam terrae inutili pondera, adeoque nociva, exstirpentur, tum ex hoc, tum ex futuro seculo, et ablatum ab eis regnum Dei, detur genti facienda fructum ejus, in quod fore praedicit Matth. 21, v. 45.

VERS. 8. — AT ILLE RESPONDENS DICIT, SYRUS: DIXIT COLONUS.

ILLI, patrifamilias. DIMITTE ILLAM, relinque illam suo loco ET HOC ANNO, uno adhuc anno.

USQUEDEM FODIAM (fodero), et mittam (misero) STERCORA (fimum). Ambrosius in commentario et Augustinus, sermone 51 de Verbis Domini, legunt *copinam stercoris*. Donec adhibuero omnia opportuna et accommodata ut fructum ferat, ita ut nihil reliquum sit quod facere queat; donec extremam culturam tentavero, quae ad curandas arbores huiusmodi est, ut effosa humo, radix hieme aeri pateat, tandemque superinjecto fimo tegatur. Probi coloni ingenium est, ut non libenter sinat agrum aut vineam suam nudari arboribus suis, aut exstirpari quam ipse educaverit plantam, potiusque in se quodammodo culpam sterilitatis transferat, quasi non satis diligentiae adhibuerit, quam permittit evelli, priusquam extrema omnia tentaverit et expertus sit. Huiusmodi animo praediti sint oportet, qui ad excolendam domini vineam constituti sunt, ut iram Dei arerere conentur ab his qui steriles sunt virtutibus, et ad fecunditatem eos modis omnibus adducere. Significatur ergo, quòd quamvis iustitia Dei ferret, ut hoc tertio Christi praedicantis anno, exsunderet Iudaicum populum universum, poenitentiae studium obstinatè recusantem; non minus quam Galilaeos illos et Ierosolymitas, de quibus mox: tamen

peccatoribus; Ambrosius apostolos, Hieron. in c. 5 habebat satis commode Michaelen et Gabrielem quibus synagoga fuerat commissa cura; sed opportunis videtur Titus, Euthymius et Theophyl., intelligere Christum Dominum, utpote quem Pater in mundum miserat, ut Iudaeos, velut vineam suam, et inprimis Ierusalem, tanquam ficum, doctrinâ et miraculis excoleret. ECCE ANNI TRES SUNT, quia tertius iam agebatur annus praedicationis Christi quo toto tempore sterilitas fuis permanerat. Rectè itaque tres annos exprimit, quòd illi sunt iustum tempus expectationis fructuum, respectu ficis, post quos si non ferat, nunquam latatura et sterilis iudicatur. Itaque succide illam: UT QUID ETIAM TERRAM OCCUPAT? quasi dicat: Ne quidem digna est loco suo, quò plantata est, quia ille, si aliâ arbor esset consitus, fructus uberes proferre posset? unde Graecè *terram inertem facit*. Colonus verò respondit.

VERS. 8. — DIMITTE ILLAM ET HOC ANNO, id est,

Christi mediatoris intercessione factum esse (*praecurat pro Iudaeis*, inquit Euthymius, *ut qui ex Iudaeis humanitatem assumpsit, et pro cognatis iuxta carnem obsecrat*); ut dilata vindicta sit, si fortè majori etiam quam haecnis operè adhibita, ad filem et poenitentiam populus ille posset adduci. Certè deinceps majora et efficaciora remedia Christus adhibuit: nam praeterquam quòd assiduus fuerit in addicendo illo populo, precibus, exemplis, doctrinâ, miraculis, mortem obit innumeris signis coruscantem, tertio à morte die resurrexit vel inimicis testibus, quadragesimo die digressus in caelum, quinquagesimo misit in discipulos suos Spiritum sanctum, tantâ virtute et miraculorum copâ atque evidentiâ testimonium per eos reddentem veritati, de Jesu Christi resurrectione concessuque ad dexteram Patris, et ad fidem ac poenitentiam adhortantem, quanta non posset major requiri. Haec facta potissimum quarto ab initio praedicationis Christi anno, huiusmodi fuere, ut nihil praetermissum videri posset, quòd ad provocandum populum illum ad ferendum honorum operum fructum faceret, clamantibus apostolis: *Penitentiam agite, et baptizetur unusquisque vestrum in remissionem peccatorum, etc. Salvamini à generatione istâ pravâ, etc.* Denique merito tunc Christus usurpare potuerit illud Isaia cap. 5, v. 4: *Quid est quod debui ultra facere vineae meae, sicut meae, et non feci ei? Haec igitur fossio illa et stercoratio, maxima ac praestantissima arboris cultura, quarto anno adhibita, quam extremam tentare promittit Christus, ut eam ad fructificandum aduocet.*

VERS. 9. — ET SI QUIDEM, et quidem si Fecerit fructum. Oratio est defecta altero membro, iuxta figuram quae aposiopsis dicitur, quando, praerandiae aut doloris vehementiae, sermo abruptum, et dimidium sententiae relictus. Christus venit, videns Iudaicum populum multò procliviorum ad sterilitatem quam ad fecunditatem, et, etiam omnibus quae posset tentatis, vix sperans fructum; quasi intercepto praer tristitia anhelitu, sermonem haud perficit. Huiusmodi quid adnotat Beda. *Defectiva oratio est*, inquit Euthymius: *deficit enim, bene se res habet, vel bene quidem*. Licet subaudire, clementer cum

uno adhuc anno, quod Hieron. dictum tempore passionis Christi jam instantis, quo Jerusalem excidenda fuerat, nisi Christus ei adhuc tempore poenitentiae imperasset. USQUEDEM FODIAM CIRCA ILLAM, ET MITTAM STERCORA, id est, donec extremam culturam fecundandis arboribus utilem tentavero, quòd solet fieri effodiendo humum, ut radix aeri pateat, et humorem colligat, et rursum injecto fimo contegatur. Ista cultura quarto praedicationis anno et sequentibus per apostolos adhibita fuit, sicut Acta apostolorum testantur.

VERS. 9. — ET SI QUIDEM Fecerit fructum. Oratio suspensa est, ut Hieron. notat, quia significare voluit se iudicium de ficu domino relinquere. Suppleri autem potest hoc vel simili modo: *Bene se res habebat, seu non erit opus cum succidere: SIN ALIEM, supple nullum fecerit fructum, cum tantâ cultura diligentia, IN FUTURUM succides eam, cum scilicet placebit. Non enim determinat tempus, quasi urgens dominum, et statim à quarto anno succidatur, sed relin-*

ea aget, ita ut non excidatur; misericordiam erga eam uteris, ita ut salva remaneat, oblitus prætoriorum.

SIN AUTEM, alioqui, sin minus, græcè, *si autem non, scilicet fecerit fructum, si nec hæc tentatâ viã tulerit fructum.*

IN FUTURUM, postea, quando placuerit. Hujus loco Syrus habet *cur videret?* nescio unde. Porro non dicit finitio hoc quarto anno; nec enim urgere vult dominum ad succidendum, sed ita relinquit prudentiam domini, ut non sit adversaturus, si etiam in plures postea annos excidium dominus distulerit: ut certè nec quarto statim anno à cœptâ Christi prædicatione finito, evertit Deus Judaicum populum, sed in alios quadraginta annos distulit, longanimitate incredibili.

SUCCIDENS EAM, et in ignem injicies (quod consecutum est sequi) juxta id quod alibi Salvator: *Omni arbor que non facit fructum bonum, excidetur et in ignem mittetur*, Matth. 7, v. 19. Jam reliquitur subaudiendum quod dominus coloni oratione simul et promissione placatus, distulerit excidium, spe fructus vel tandem edendi; et intelligendum datur auditoribus presentibus, toti que populo Judaorum, Dei clementiam et Christi intercessionem promissionique asserendum esse, quod excidium eorum ad aliquod adhuc tempus differatur, si fortè Christo efficaciora etiam adhibente remedia, vel tandem ad Deum et Christum ejus convertantur. Quod si nec hæc quidem rationes corriganter, proculdubio esse, et tanquam perniciter infringeris arbores, terræque indignas, ex hoc seculo excidendas esse, in futuro autem in ignem mittendas. Has Christi minas quidam indubie Judaorum considerantes et intelligentes, Salvatori suo crediderunt, et per eum fructiferi redditu, mala effugerunt. Sed plerique omnes, obstinate increduli et absque fructu remanere pergentes, malis hic à Christo predictis oppressi sunt, ex hoc seculo per Romanos excisi, alterius seculi igni inexstinguibili traditi. Ille idem porro quem in Judæos Christus strinxit, parabolice sermo, nobis optime accommodatur, si quod Ambrosius ait, *facundum Ecclesie locum vacari meritis occupemus*, nec longè Dei benignitate, et tot Christi pastorumque officis provocati, ad edendos dignos penitentiam fructus adducamus.

VERS. 10. — ERAT AUTEM. Transit evangelista ad aliud narrandum.

DOCENS, docebat in SYNAGOGA EORUM, scilicet Judaorum, id est, in una synagoga, prout est Græcè, seu in una ex synagogis, prout Syriacè. Significatur, miraculum subsequens, loco publico editum fuisse.

quit hoc prudentiam et longanimitatem domini sui. Unde non nisi post annos circiter quadraginta ficus illa Jerusalem à Deo per Romanos excisa est, cum audita esset vox angelorum, in templo dicentium: *Miseremur hinc prout testatur Josephus in libris de Bello Judaico.*

VERS. 11. — ET ECCE MULIER, supple aderat, quæ HABEBAT SPIRITUM INFIRMITATIS, id est, demonem,

SABBATIS, plurale loco singularis, quodam sabbato. Meminit et temporis, tum ut significet, ita fuisse editum miraculum loco publico, ut etiam presentem multitudinem populi, sabbatis enim convenire solebat populus in synagogam; tum ut indicet occasionem, quâ miraculum calumniam passum est. Sternit ergo his verbis evangelista sibi viam, ad narrandum commode proximum miraculum: quæ ita referuntur ab interprete Syriaco, ut conjungantur cum versu proximo sequente, in hunc modum: *Cum autem doceret Jesus in sabbato, in una ex synagogis, erat illi mulier, etc.*

VERS. 11. — MULIER; erat additur Græcè, quod est, aderat; nam et Syrus, erat illi, ait.

SPIRITUM INFIRMITATIS, spiritum efficientem infirmitatem, in valetudinem seu morbum (quemadmodum dicitur spiritus fornicationis, spiritus excitans ad fornicationem) quod est, infirmitatem à spiritu effectam, infirmitatem à spiritu maligno infectam, ait Lyranus. Euthymius: *Daemonium imbecillitatis, non sines eam vivere eam salute.* Sic exponendum esse locum, plerique omnes docent, ex versu 16 subsequente. Morbos enim frequenter hominibus diabolus infligit, Deo permitte eoque ministro utente; eosque non vulgares et humanæ arti medicabiles; scimus enim, diaboli operâ, ut plurimum insolitis malis et non naturalibus affligi homines; qualem fuisse et hanc infirmitatem, verisimile est hic significari.

ANNIS, ab annis DECEM ET OCTO. Fuit igitur infirmitas inveterata et medicis desperata.

ET ERAT. Genus infirmitatis declarat.

INCLINATA DEORSUM, incurvata, propendens, cernua, toto corpore incurva, et prono vultu deflexa in terram.

Nec OMNINO POTERAT (explicit à contrario quid illud sit inclinata) SURSUM RESPICERE, *ἀνακλίσσει*, suspicere, erigere caput, vultum resupinare (opponitur vocabulo quod præcessit *ἐκκλίπεται*), id est, illum corporis gestum induere, quo utuntur sursum aspicientes. Hæc igitur erat mulieris infirmitas seu valetudo, quod dorso prorsus curvo et in anteriora propendente, non posset, juxta hominum naturam, erectos ad sidera tollere vultus, sed necesse haberet, demisso semper vultu ad terram, tanquam anus sili-cernia, incidere. Triste spectaculum. *Erutorum caput hauri deflexum est, terram cernit*, inquit Basilus in Catenâ; *caput hominis erectum est in caelum, oculi superna conspiciunt: convenit enim querere superna, transcendere terrena habitata.* Declaratur ergo infirmitatis gravitas simul et deformitas, ut eluceat miraculi sequentis magnitudo. Dignum diabolo auctore malum, cujus proprium est studium, ut homines; à qui efflebat in eâ infirmitatem corporis. Dæmones enim ordinibus sibi congruis distributi sunt, ad inferenda mala, tum corporis, ut patuit in Job; tum animi, unde dicitur: *spiritus fornicationis, superbia, etc.* sicut angeli boni ad præstanda bona. Porro genus infirmitatis erat, quod esset *inclinata, nec omnino poterat sursum respicere*, hoc est, erat toto corpore et vultu in terram curvata, ita ut non posset

qui efflebat in eâ infirmitatem corporis. Dæmones enim ordinibus sibi congruis distributi sunt, ad inferenda mala, tum corporis, ut patuit in Job; tum animi, unde dicitur: *spiritus fornicationis, superbia, etc.* sicut angeli boni ad præstanda bona. Porro genus infirmitatis erat, quod esset *inclinata, nec omnino poterat sursum respicere*, hoc est, erat toto corpore et vultu in terram curvata, ita ut non posset

conditionis suæ recitudine nobilitateque abstractos, similes reddat jumentis insipientibus, terrena sola spectantes ac quærentes.

VERS. 12. — VIDERET SEU VIDISSET.

VOCAVIT EAM AD SE, advocavit, volens ei benefacere, *miser cordiam motus*, quod ait Euthymius, ultrò invitavit eam ad accipiendam sanitatem, quam ferè non nisi rogatus conferre consueverat. Poinisset absentem sanare, sed voluit manifestum esse miraculum ad Dei gloriam; eò autem fecit, quod coram universâ multitudine, in synagogâ ad rem divinam præsentem, surrexerit mulier, et ad Jesum accesserit, horrendum corporis sui habitum eo ipso monstrans omnibus.

ET AIT ILLI, postquam advenisset; venit enim mulier, plena bonæ spei; nam et hujus rei causâ fortassè, ad eam synagogam in qua Christus concionabatur accesserat.

DIMISSA, liberata, es, ad verbum, *absoluta seu soluta es*, quod respicit Christus ad id quod infra, v. 16, explicat, mulierem hanc quasi vinculis quibusdam à Satanâ ligatam fuisse.

AB INFIRMITATE TUA, omnibus conspicuâ. Est sermo hic operatorius, qualis ille in cœnâ: *Hoc est corpus meum*, infra 22, v. 19, efficiens quod significat; his enim verbis Jesus eam sanitati restituit, dicens simul et faciens; nec tamen ait *dimittis aut absolveris*, presentem tempore, sed præterito, *dimissa es*; intelligendum dans, quam citò prolata esset enuntiatio hæc sua, tam citò perfectum fore id quod illa significaret; q. d.: *Meum dixisse, fecisse est. Voce certè divinissimâ, cœlestique potestate plenissimâ, femine hujus infirmitatem à medio profregit*, ait Titus. et Theophylactus; nam pro imperio pronuntiat liberationem in manu suâ esse.

VERS. 15. — ET IMPOSUIT ILLI MANUS, scilicet hæc dicens. Non enim postquam pronuntiasset verba versus præcedentis, imposuit Jesus mulieri manus, sed simul, et imposuit illi manus, et pronuntiavit illa verba: *Dimissa es ab infirmitate tuâ.* Imposuit autem manus, non quod necessarium id esset ad sanandum, sed ut significaret, in se sitam esse vim sanandi, aliasque ob causas quæ enarravimus supra, 4, v. 40; et signanter ut occasionem præberet contradictioni, de qua sequitur, ejusdemque refutationi.

CONFESTIM, eo ipso momento, ERECTA EST, surrecta dorsum et cervicem, et consequenter faciem atque oculos in caelum erigere, *hæc amicus decem octo.* Quo insinuat, inveteratam fuisse et à medicis desperatam infirmitatem. Non rectè autem putant quidam hæc magicam intervencens incantationem; nam ut Tertullianus docet in Apologetico, c. 25, potestas dæmonica totis viribus etiam per se studet operari, quod per magos operatur.

VERS. 12. — QUAM CUM VIDERET, JESUS VOCAVIT AD SE, ut voluntatem ejus beneficio præveniret, cum plerumque non nisi rogatus sanaret, ET AIT: MULIER, DIMISSA ES AB INFIRMITATE TUA. Græcè, *soluta es*: eadem metaphora, quæ versu 19, dicitur Satanæ eam infirmitate quasi vinculis quibusdam deorsum ligasse. Porro, *dimissa es*, idem est quod, *dimittis*, seu liberaris, per hunc ipsum scilicet sermonem, qui ope-

seu subrecta est, naturalem corporis situm recepit, sursum caput corpusque erexit, atque ita permansit corpore et capite rectis, valentibusque pro arbitrio, nunc caelum sursum, nunc humum deorsum aspiciere. Tam facili negotio eam Jesus liberavit à morbo veteri ac plane immedicabili, insigne potentia suæ speciem exhibens, ut et misericordiam ac gratiam; testatus se idem venisse, ut miseris succurrat, et *dissolvat opera diaboli*, 1 Joan. 3, v. 8. Uinam et corda nostra terrenis addicta, sursum ad caelestia erigat.

GLORIFICABAT, laudabat, gratias agebat Deo, agnoscens divinum beneficium per Jesum in se collatum. Nec illa sola glorificabat, sed et universus, qui illic aderat, populus, haud dubium; conspicuum enim fuit caeleste miraculum, amplam omnibus ac certam Dei laudandam materiam præbens.

VERS. 14. — RESPONDENS, hujus rei gestæ occasione loquens.

ARCHISYNAGOGUS, præfectus illius synagoga; unus aliorum nomine, nam potuerunt fuisse plures. Vide quæ diximus supra.

INDIGNANS, agrè ferens, quia, quod, sabbato, die sabbati curasset, id est, sanasset; nec enim adhibitis pharmacis sanavit, quod propriè significat Latine curare; JESUS mulierem. Indignè tulit quod die sabbati id fecisset Jesus, duas ob causas, unam quam præ se tulit, quod eo opere violasset Jesum quietem sabbati, sanctè ad Deum mandatum, transgressus in synagogâ præceptum Dei, quod in synagogâ doceri et inculcari debeat; alteram, quam animo pressit, quod die sabbati, quo populus maximâ multitudine convenerat, edidisset Jesus miraculum coram omnibus, quod proinde divulgandum hæc occasione et celebrandum ubique foret, magnâ cum gloria Jesu, quod ipse urebatur. Utramque causam observavit Cyrillus in Catenâ, ubi ait: *Ingrate synagoga presul, postquam vidit feminam humo repentem, solo tactu erectam, et divina referentem magna, ardens Domini gloria, irritari invidia, arguente miraculum, quasi videretur sollicitari pro sabbato.*

DICEBAT, tanquam suo fungens officio, TURBE, populo, ut subiecto sibi in synagogâ; non Jesu, verius ejus auctoritatem et sapientiam, ne vicissim ab ipso reprehenderetur.

SIX DIES SUNT singulis hebdomadis concessi à Deo, ratorius fuit, utpote faciens caelesti potestate id quod significabat.

VERS. 15. — ET IMPOSUIT ILLI MANUS, hoc scilicet dicendo; simul enim fieri poterant, quæ non simul narrari. ET CONFESTIM ERECTA EST, id est, naturalem corporis habitum recepit, tactu simul et verbis absolutis; quæ operabantur quidem cum essent, sed tamen effectum suum exprimit in facto esse, non in fieri, eò quod eis absolutis simul exstaret. Allegoricè explicat istam erectionem Aug., epist. 156, et Ambros., serm. 8 in psal. 118, quod Christus vinculis peccatorum in terrena curvatus erigat ad caelestia. Itaque

VERS. 14. — ARCHISYNAGOGUS, seu synagoga præfectus, INDIGNANS quia sabbato curasset. Vera indignationis causa erat invidia glorie Christi, ut observat

QUIBUS OPORTET OPERARI, eos qui operari volum. *Sex diebus operaberis, et facies omnia opera tua*, ait lex, Exodi 20, v. 9; Deut. 5, v. 15.

IN HIS ERGO, his ergo diebus sex, VENITE ET CURAMINI (venientes sanemini), si velit, qui estis aegroti aut infirmi; ET, pro sed, NON IN DIE SABBATI, septimo hebdomadae, quo operari non licet. *Sex diebus operaberis, septimo die cessabis, non facies in eo quidquam operis*, ait iterum lex, Exodi 23, v. 12; Deut. 5, v. 14. Quasi dicat: Non aegre fero quod sanemini, non invideo vobis beneficium sanitatis, sed nolite illud petere die sabbati. Quare? quia dari non potest absque legis transgressione. Jesus iste qui vos sanat, sabbatum violat huiusmodi suis actionibus conferenda sanitatis; ab eo igitur si die sabbati petatis sanari, suffragamini et consentitis eius transgressioni; quod ne faciatis, pro officio vobis moneo. Homo scilicet pius, legis zelo ductus, consulit populi salutem. Sex dies operi destinatus esse admonet, septimum quieti; sed quam stultè ac perversè illud operari definit? Si manuum impositio facta aegroti contraria est quieti sabbati, cur non et accessus ad synagoga? cur non et reliqua pietatis exercitia? cur non comedere ac bibere, adeoque vivere? Et ut humana opera contraria sint, cur divina? an neque Deus gratiam suam exere die sabbati possit, quemadmodum hic manifestè? Atqui sabbatum ad hoc inter alia notanter institutum est, ut Dei gratia imploretur. Verumenimvero, non tam movit hunc archisynagogum religio sabbati, quam invidia quae torquebatur ob gloriam Jesu. Sabbato edita miracula, miris modis augebant gloriam et claritatem nominis Jesu, quod coram universo populo ad rem divinam congregato ederentur, sicut mox diximus. Quare si rejicere ea in alios dies potuisset archisynagogus, quibus homines dispersi seorsum singuli suis vacant negotiis, minus celebrata ea fuissent, et minus gloriae Jesu, minusque profectus ad fidem in Christum populo attulisset, quemadmodum Cyrillus annotat his verbis: *Hortatur, ceteris diebus dispersos, et propriis vacantes operibus, non sabbato, videre et mirari prodigia Domini, ne forte credant*. Expressa igitur est haec imago invidiae, specie religionis oblectata.

VERS. 15. — RESPONDENS AUTEM, igitur, AD ILLUM DOMINUS, Jesus. Ille populum fuerat allocutus, Jesus illi respondet pro populo, eò quod mens ejus fuerat, non tam populum, quam obliquè Jesum in populi personam damnare, tanquam violatorem sabbati.

HYPOCRITE. Alloquitur archisynagogum illum, et

Cyrill. in Catena, sed ei prætexit sollicitudinem religionis. Quare veritus Christum ipsum reprehendere, quasi fungens officio suo, dicebat turbæ: *SEX DIES SUNT, etc.*, quasi d.: Non vobis invidio beneficium sanitatis, sed sabbato dari non potest, ideoque nec peti, quia consentitis legis transgressioni. Christus autem larvam tali doctori detrahens, dixit ad illum, etiam reliquis consentientibus:

VERS. 15. — HYPOCRITE, quia invidiam vestram religione palliantes, aliud corde premittis, aliud verbo præferitis, UNSQUISQUE VESTRUM SABBATO NON SOLVIT, pro usitato scilicet et usitato inter vos more, ROYEM,

quod Euthymius ait, eos qui cum ipso erant, nimirum reliquos archisynagogos, aut certè qui ejusdem cum ipso farinae erant, quales multi erant; ex quorum hic sententia locutus fuerat. Hypocritas autem vocat, non conviciandi, sed corripendi causa, quod tum ipsis tum aliis utile esset, regei simulationem eorum, quæ aliud corde premebant, aliud sermone præ se ferebant. *Benè dicit hypocritam, principem synagoga*, ait Chrysostomus in Catena, *quia faciem habebat legis cultoris, mens verò ejus erat versuti et invidi: non enim turbatur propter sabbatum quia violatur, sed propter Christum quia glorificatur*.

UNSQUISQUE VESTRUM. Proprio more, qui inter ipsos obtinuerat, convicit.

NON, pro nonne.

BOYEM SUUM, funem quo bos aut asinus suus alligatus est præsepi.

ADAQUARE, aequatum? q. d.: Ita est, negare non potestis, is mos est vester. Traditio enim et doctrina fuit veteris synagoga, is quæ suat in beneficium animæ, id est, quæ pertinent ad periculum vite prohibendum, aut vitam sanitatemque alendam sui tuedam, non violari sabbatum; quanquam hæc ætate eò usque excreverat quorundam Phariseorum superstitione, ut nec hominem latrinis aut puteo ausi essent die sabbati extrahere.

VERS. 16. — FILIAM ABRAHE, existentem addit Græcè. Bovet asino, stupidissimis et vilissimis bestiis, opponit mulierem, non tantum quia homo sit, id est, creatura rationalis, propter quam reliqua omnia animalia creata à Deo sint, psal. 8, v. 8; verum etiam quia genere filia Abrahæ, eodem titulo, quo etiam ipsi promissè gloriabantur, insignis, existens de semine sancto Abrahæ, electo à Deo et adoptato in populum peculiarem. Augebat hoc mulieris dignitatem, eò magis, quò ipsi Judæi pluris hoc in se singuli ducebant. Potest autem fieri quòd non minus fide quam genere, Jesus filiam Abrahæ esse significarit, quod multi annotant.

ALLIGAVIT, ligavit, quasi enim funibus adhibitis caput pedibus alligavit.

SATANAS, juratus hominum adversarius.

ECCE, pro jam, quod Latine dicimus.

DECEM ET OCTO ANNIS. Quò magis diuturnum est malum, eò promptius remedium apud misericordes animos meretur. Hoc temporis spatium admonet, quavis miseris nostris non statim medecatur Deus, non tamen esse desperandum.

A VINULO ISTO, miseritimo et gravissimo.

AUT ASINUM, animal ignavum, nec homini comparandum, dicit ADAQUARE? Quod longè majoris operæ, quam verbo aut manus contactu sanare. Ex quo patet synagogam tunc tenuisse quòd operibus quæ spectarent ad vitam sanitatemque tuendam, non solum hominum, sed et brutorum, non violaretur sabbatum.

VERS. 16. — HANC AUTEM FILIAM ABRAHE, quò dignitatis epithetio magis luculentè eam opponit vilibus illis et stupidissimis animalibus; QUAM ALLIGAVIT SATANAS, tam miserabilis infirmitatis vinculo, idque tot annos, non oportuit solvi, etc., cum opus, quod lex permittit fieri omni animæ, non denegat animæ hu-

DIE SABBATI? Argumentum est à minori, seu ab eo quod minus licitum videri poterat, huiusmodi: Permittitur vobis ipsi vobis, ut boves et asinos vestros, bruta animalia, alligata præsepibus suis, diebus sabbati, solvatis et ducatis aequatum, idque ut benè illis sit, ne fortè ex siti illa morbum, vos damnum incurratis, si potus ipsis eo die negetur; quanto ergo magis permittere mihi debetis, licetque facio, si non brutum aliquid animal, sed mulierem, creaturam rationalem, sancto Abrahæ genere vobis conjunctam, die sabbati solvam se liberem à vinculo, quo (humani generis adversario faciente) caput ipsis pectusque curvatum, et in terram depressam fuerat, restitutumque ei habitum pristinum à Deo creatore acceptum, quem non uno die, sed octodecim jam annis miseritima amiserat? Argumentum est efficacissimum, in quo singula verba suam habent antithesin et empha-sin. Non tantum enim filiam Abrahæ bestiam, sed et vinculum vinculo comparat, quod notat D. Ambrosius. Nullius enim faciendum venit, illud vinculum, quò brutum animal semel hebdomadè ad diem unum prohibetur à potu, etiamsi corpore deterius evadere debeat, collatum cum eo vinculo quò hæc mulier fidelis, odio communis hominum adversarii, ligata tenebatur, non uno die, sed jam octodecim annos, ita ut celum intueri nequiret, toto corpore incurva, horrenda, deformis. Nec tantum vinculum vinculo comparat, sed et solutionem vinculorum inter se conferri vult. Longè enim plus laboris corporalis, à quo dies sabbati vult cessari, adhibendum est ad hoc, ut asinus à præsepis solvatur et ducatur ad aequum, quam adhibendum fuerit ad restituendam huic mulieri sanitatem, que uno solo verbo, cum manuum impositione conjuncto, restituta fuit. Imò verò illud servile est opus, quod non nisi per servos fieri solet, qualis opera propriè prohibentur præcepto sabbati; omne opus servile non facietis in eo, repetit toties lex, seipsam explicans, nominatim Num. 28, v. 25; istud non servile, sed liberale et verè ingenium est. Denique obliquè insinuat eos inhumanitatis, feritatis ac cecitatis, quòd major animo eorum sedate cura de vitando parvo incommodo suo, quam de magno alieno; de curando jumento suo quam de liberando fratre aut sorore, postremò morbum bovis aut asini sui pluris faciunt quam pauperis derelicti, seu, ut Beda ait, hominis sanationem pecoris curæ postponant. Aliàs aliàs Salvator usus est argumentis, ad refellendas adversariorum in hæc materià objectiones: hoc jam contentus fuit uti, tam claro quam efficaci, quòd populus presens posset optimè capere.

VERS. 17. — ERUBESCENT, pudore afflicti erant, quia non habebat quò responderent, convicti ca-

manæ, inquit Tertull., à contra Marcionem, cap. 50. Spirant singula Christi verba rei indignitatem quòd sanationem hominis, pecoris curæ postponerent, argumento quasi à minore ad majus: propter cujus evidentiam,

VERS. 17. — CUM HEC DICERET, ERUBESCENT OMNES ADVERSARII EJUS, tanquam derisione digni, quo-

lumine. Non ita erubescunt, ut ad saniorum mentem redirent, sed pudebat eos quòd derisione digni ostenderent, quòd populus intelligeret malitiam ipsorum et improbitatem resistentium Jesu.

ADVERSARI EJUS, qui se opponebant ei, qui stabant ex adverso ejus.

ET, pro sed, vel, autem.

OMNIS, totus, POPULUS. Sic est etiam Syriacè, sed Græcè, turba. Addit autem Euthymius explanationis causà: Turba, tanquam ab invidia libera, et beneficiis ab ipso affecta.

IN, id est, de, super, UNIVERSIS QUE GLORIOSÈ FIEBANT AB EO, Græcè, omnibus gloriosis que fiebant ab eo; gloriosis, scilicet rebus. Quod ita interpretans Syrus verit, omnibus miraculis que fiebant per manum ejus. Latine interpres legit πᾶσι τοῖς ἰσχυροῦς, ἢ ἰσχυρῶν, nimirum, omnino posteriore articulo, legit adverbium, ἰσχυρῶς, loco nominis ἰσχυρῶν. Res gestæ ab Jesu, et gloriosæ fuere, et gloriosè gestæ, quia dignè perpetuè laude, celebratae ac gloriosæ.

VERS. 18. — ENGO, Græcè et Syriacè est, autem. Interpres intellexisse videtur, superioribus à Salvatore hæc submissa fuisse: quod si ita est, repetit hic Salvator eadem que aliàs dixerat Matth. 15, v. 31; Marc. 4, 50.

REGNUM DEI, coeleste in terris? Interrogationes huiusmodi, ex nativè Hebræorum rhetoricè profectæ, quibus et rabbi in doctrinalibus sermonibus suis frequentissimè utuntur, serviunt, tam ad diligentem similitudinibus inquisitionem ostendemam, loco et temporis accommodationem, quam ad attentionem parandam, memoriamque confirmandam.

CUI REI SIMILE ESTIMABO, assimilabo. Quamnam ex naturà rerum adhibebimus collationem seu similitudinem, quò prædicemus simul et declaramus ignaris divini consilii, adeoque parvè fide præditis, quò successu proximum sit ut crescat regnum Dei ex humilì Evangelii principio; ut qualia veritè naturà duce fieri, talia etiam credant naturè Domino condescite futura?

VERS. 19. — GRANO SINAPIS. Quod ei accidit, cum ex illo minimo oritur arbor maxima, omnis generis avium amplissima habitatio, tale quid accidit in parando coelesti regno, seu condenda Ecclesià meà.

FACTUM EST IN ARBORIBUS: durescit enim à stirpe sursum, et in calidioribus quidem regionibus longè ultra humanam staturam assurgit. Porro altera similitudinis pars, quam Salvator intelligendam reliquit, est hæc: Ita Evangelium, quò congregatur et conditur Ecclesià, paraturque coeleste regnum in terris, inter omnia genera doctrinarum, que sunt in mundo, minimum est, minimum habet splendoris et com-

rum improbitas simul et imperitia patebant populo; qui GAUDEBAT IN UNIVERSIS QUE GLORIOSÈ FIEBANT AB EO; non cum ostentatione, scilicet et jactantia, sed publicà approbatione et prædicatione. Nam eò magis diligebant gloriam Christi, atque operum ejus, ut fieri solet, quò luculentius constabat eam non affectari.

mendationis, sive à naturali ratione, sive ab hominum consuetudine, sive à magistrorum eloquentiâ et auctoritate, imò abhorret ab insito hominibus iudicio, ac proinde etiam contemptum est, Judæis scandalum, gentibus autem stultitia: tamen ubi à me (quod cepi) et iis qui hæc in parte legationis munere pro me fungentur, prædicatum divulgatumque fuerit in mundo, cætera omnia doctrinarum genera, quæ hæcenus in mundo vigerunt, celebritate, soliditate, firmitate æternitateque superabit, et se per universum terrarum orbem longè latèque diffundens, innumerabiles alliciet atrahetque discipulos et cultores, ita ut nulla sit orbis pars, nulla natio sub cælo, ex quâ non turmæ magnæ gaudent accedere, amplecti doctrinam illius, requiescere in umbrâ fidei quam prædicat, et commorari in salutarî observatione ac suavi contemplatione rerum divinarum, plurimarum numero, quas in se continet, virtus cum sit et sapientia Dei, 1 Cor. 1, v. 24. Quò fiet brevi, ut augustissimum in terris sit cælorum regnum, omnium et locorum et temporum, Ecclesia, inquam, catholica. Observandum porrò quàm cæci sint nostri temporis heretici, qui Scripturam hæc interpretantur, tanquam nondum impleta sit, tanquam etiamnum, annis à Christo mille sexcentis, durent humilia Evangelii enascentisque Ecclesie exordia.

VERS. 21. — FERMENTO. Tale quid accidit in paradiso celesti regno quod inco, quale cum fermentum farina miscetur.

MILIER; mulierum enim illud est domesticum officium.

ABSCONDIT, condidit, confudit, miscuit.

SATA. Satum nec Latina nec Græca vox est, sed Syriaca, cujus usus est numero singulari, Matth. 5, v. 16, *sato*; hoc loco numero plurium legitur, *sain*, derivata ab Hebræicâ *sea*, quam Latina editio veteris Instrumenti, nunc *satum*, nunc *modium* vertit. Erat verò satum mensura aridorum, certa vasis figura, in cuius medio signum expressum erat, quo dimidium mensura ipsius dignoscatur, ut scribunt Hebræi. Fuisse autem apud Hebræos in vulgari usu, non tantum Salvatoris ætate, quod Evangelium docet, verum etiam ipsius Abraham et deinceps, monstrat occurrens passim illius mentio in veteribus libris. Porrò continebat satum cabos ses, cabo uno continente ova communia viginti quatuor.

VERS. 21. — FERMENTO. Tale quid accidit in paradiso celesti regno quod inco, quale cum fermentum farina miscetur.

MILIER; mulierum enim illud est domesticum officium.

ABSCONDIT, condidit, confudit, miscuit.

SATA. Satum nec Latina nec Græca vox est, sed Syriaca, cujus usus est numero singulari, Matth. 5, v. 16, *sato*; hoc loco numero plurium legitur, *sain*, derivata ab Hebræicâ *sea*, quam Latina editio veteris Instrumenti, nunc *satum*, nunc *modium* vertit. Erat verò satum mensura aridorum, certa vasis figura, in cuius medio signum expressum erat, quo dimidium mensura ipsius dignoscatur, ut scribunt Hebræi. Fuisse autem apud Hebræos in vulgari usu, non tantum Salvatoris ætate, quod Evangelium docet, verum etiam ipsius Abraham et deinceps, monstrat occurrens passim illius mentio in veteribus libris. Porrò continebat satum cabos ses, cabo uno continente ova communia viginti quatuor.

TRIA. Tria sata elliciebant anum *epha* seu *ephi*, id quod manifestum fit ex Ruth. 2, v. 17, collatis Latinâ et Chaldaicâ versionibus cum fonte Hebræico; et 1 Reg. 1, v. 24. Erat verò *ephi*, mensura regia, et maximè communis ac celebris, ad publica etiam commercia maximè omnium usurpata, id quod ex sacris litteris clarum est; et quidem *ephi* sive tria sata onus fuisse unius mulierculæ, ex illo Ruth loco patet; atque eadem mensurâ consuevisse mulierculas fari-

VERS. 25. — AT QUIDAM, SI PAUCI SUNT, id est, non pauci sunt qui salvantur? quemadmodum scilicet ex doctrinâ observatu satis difficili videtur sequi.

nam adhibere ad unam domesticæ panis coctionem, non tantum hic Evangelii locus dat intelligendum, verum etiam alia loca, Gen. 18, v. 6; Jud. 6, v. 19; 1 Reg. 1, v. 24. Idcirco igitur trium satorum meminuit Salvator.

TORTUM, scilicet illud trium satorum farinae corpus. Alii *tota* vertunt et ad farinam referunt. Sententia parabola est: Quemadmodum modicæ fermenti massule ingens est vis agendi in immodicam farinae copiam cui admiscetur, quam brevi allicit totam et in suam transformat naturam: ita humile Evangelium meum, universum terrarum orbem cui prædicabitur, alterabit, et in suam trahet vertetque naturam, non prius desinens vim suam exerere, quam omnes omnium et locorum et temporum electos ita affecerit, ut ex ipsius dictamine et sentiant et agant.

VERS. 22. — ET IBAT. Ibat itaque per omnes obvias CIVITATES, ET CASTELLA, et vicos vite pagos, quò præmiserat electos à se discipulos septuaginta duos, sup. 10, v. 4. Videtur hic sermo esse de Jeddus et pagis, non Galilææ, ex quâ jam migraverat Jesus (quod ita videtur, si considerentur loca, supra, 9, v. 52, et Matth. 19, v. 1); sed Perææ et Judææ. Certè Peræam non omitendam, intelligendum dat versus 31 subsequens, qui insinuat hæc aut saltem quedam horum gesta in ditione Herodis. Herodis autem ditionem Galilææ et Perææ definitam fuisse jam sæpè annotavimus. Porrò non ita Dominus Jesus, quod notat Theophylactus, (in parva venit oppida et pagos, ut magnas civitates negligeret, id quod faciunt qui volunt simplices decipere; neque ita venit in civitates, ut pagos præteriret, tanquam ostentator et gloriosus; sed ut civitatis Dominus, imò ut pater qui omnium curam gerit, ubique circuit;) et tam rusticos quam urbanos, tam pauperulos quam divites, omnes citra personarum acceptionem visitat atque erudit. Unam Domini Jesu exemplum secuti episcopi, visitarent subdite dioceses suas pagatim et ecclesiasticam.

ET ITER FACIENS, paulatim accedens propius JERUSALEM metropolim; nec sapientes nec potentes Judæorum reformidans, ubi staturat doctrinam simul et vitam mortalem finire.

VERS. 25. — AT, interrogavit eum in eo itinere quidam.

SI PAUCI, num pauci, scilicet sunt. Quidam autem interpretantur ei per sanè, inquit Euthymius, ut sit, sanè pauci sunt qui salvantur; sed minus verisimiliter. Audierat iste frequenter, credibile est, Dominum concionantem de regno cælorum, de observandis ad consequendam salutem regni cælorum, isque non parum difficilibus observatu, denique redagentem moribus plerorumque, tanquam alienos à viâ salutis. Hæc occasione querit an pauci sint salvandi; q. d. Si salutis et vite æternæ res ita se habet ut doces, videtur paucos homines esse salvandos. Quantum autem ex

Ad quam questionem ita respondet Dominus, ut et causam aperiat cur pauci salvantur, et simul heretice, ut salventur multi, dum dicit:

Domini responsi percipere licet, curiosus magis querit quam suæ salutis studiosus.

AD ILLOS, non ad illum tantum, sed et ad præsentem omnes, quia communis omnium doctrina erat.

VERS. 24. — CONTENDITE, enimini, conamini, adlaborate, omnibus viribus. Hoc enim verbo significat, opus esse labore et conatu, quia non sine magnâ et arduâ difficultate queat quis angustam portam transmittere. Nisi enim mentis contentio ferveat, ait ex Gregorio Beda, et vim sibi ipse insigniter homo faciat, facile gradum revocat, haud valens porte angustias pertransire, præ eâ quam patitur efferenium carnis concupiscentiarum effusione; ut præteream tentationes persecutionesque, quas demon et mundus iis movent, qui portam hæc trajicere conantur.

INTRARE IN REGNUM CÆLORUM, ad salutem.

PER ANGUSTAM PORTAM, per arctam illam, quæ secundum virtutem est, vivendi rationem, quæ sola ad salutem regni cælorum ducit. Portam vocat temporalem hæc vitam; sicut enim in portâ non subsistitur, sed per eam transitur, intraturque in domum aut civitatem; ita non permanet homo hæc in vitâ, sed per eam transit, intraturque in eam vitam quæ æternum duratura est. Angustam autem portam intelligit, rationem vivendi secundum divinam legem à se hæcenus magnâ ex parte expositam: quam idcirco angustam dicit, quòd constringat hominem terminis virtutis, nec sinat evagari, sive dextrorsum, sive sinistrorsum, quò satisfaciat cupiditatibus suis. Est veluti stricta quadam via, inter duo præcipitia hinc inde media constituta, è quâ nisi se cautè observet homo faciliè in præceps ruat: media enim est virtus inter extrema vitia. Defectus vitia ex unâ, excessus ex altera parte. Porrò viam hæc pergenti homini multum facessunt negoti diabolus et mundus, maximè verò caro propria: hi enim cum oderint mediam virtutis viam, nunquam per eos homo quietus est ut summ iter conficiat, semper illis id sollicitationibus suis agentibus ut ad extremas vite oras, in certum exitium, hominem adducant: quibus cum necesse sit ut reluctetur homo, nullâque ratione committat ut de viâ deflectat (quantumvis lati et pulchri campi, qui apparent hinc inde, invitent, ubi latentium præcipitorum fraudem mendaci carporum soliditate velata est), quæ per se arcta erat, valdè arcta fit homini via, præsertim qui tam efferri equo, carne, sedeat oportet. Eadem ratione

VERS. 24. — CONTENDITE INTRARE, in regnum scilicet cælorum, PER ANGUSTAM PORTAM, viam virtutis. Arcta quidem et angusta porta intelligitur via virtutis, tum quia terminis divini legis, maximeque christiânæ hæcenus traditæ, circumscripta est, ita ut neque ad dexteram neque ad sinistram vagari hominem sinat, ut ulli omnino cupiditatù satisfaciat: tum quia ingressus difficilis est, non propter se, cum sit maximè conaturalis, sed propter pronitatem corruptiæ naturæ in omnia sensibilia, à quibus difficillimè refrænat; tum denique quia unica omnino est, à quâ ne quidem latum unguem fas est deflectere. Quia verò omnes cupiditates per diversissima genera vitiorum in corruptelas feruntur, sive per excessum sive per

fit ut ita angusta sit porta, ut non sine difficultate magna superetur; cum ob persecutiones quæ movet iis mundus qui portam hæc petunt, tum maximè ob carnis indomitam concupiscentiam, cui cum nullam portæ angustia relinquat agendi suo pro ingenio libertatem, amplius illa irritata insurgit potentius, ita ut, nisi magnâ virtute in arctum homo comprimat fluida desideria, insigniterque sibi ipse vim faciat, fieri non possit ut portam transmittat. Ceterum angustias istas difficultatesque viæ ac portæ in vitam delectatis lenit potentissima Christi gratia, quæ et hostibus omnibus nos reddit superiores, et charitate in cordibus nostris per Spiritum sanctum diffusâ facit ut eveniat id quod de se ille canebat: *Viam mandatorum tuorum incurri, cum dilatâsti cor meum, Psalmi 118 v. 32.* Ut lata est porta quæ ducit ad perditionem, quia multi modi malè vivendi expositi sunt hominis electi, iique consentanei inclinationi naturæ corruptæ illius, ita angusta est via, quæ ducit ad salutem, quia unica est benè vivendi ratio, eaque contrariâ inclinationi naturæ corruptæ hominis. Laborandum igitur est et conandum. Nullo modo capit hæc porta onustus divitiis, cummulatos honoribus, distentos luxu, graves avaritiâ, turgidos et elatos fastu; sed, quod ait V. Beda, *per labores necesse est et jejunia seculi fallentis illecebra vincatur.* Ceterum, quod Chrysostomus in Catenam adductus notat, *si via salutis angusta est in introitu, per eam tamen pervenitur ad latitudinem cæli.*

QUÆRENT, cupient, optabunt, desiderabunt somno peritè, INTRARE IN REGNUM CÆLORUM ut salvi sint. ET NON POTERUNT intrare, quia angustam portam non transierint; quia relicta angustâ, putârunt se per latam facilis que portam eò pervenire ac duci posse, miserè decepti. Ad propositam itaque questionem, non curiosè respondet Dominus, qui aut quot sint salvandi; sed quod utile ac necessarium maximè est: conamini, inquit, ut vos sitis de numero salvandorum; nolite querere abstrusa et occulta, sed exerte vires omnes vestras, ut vos ipsi salutem assequamini; utque ad id extinulet interrogantem cæterosque auditores, non obscure intelligendum dat paucos esse salvandos, et nominatim Judæorum, idque quia non laborant per angustam portam ingredi, sed per latam plateam ambulat, vagantur, ac diffiunt; id quod clarius dixerat Matth. 7, v. 13, 14: *Lata porta et spatiosa via est, etc.*

defectum, hinc dicitur: *Lata porta et spatiosa via est, quæ ducit ad perditionem; id est, via iniquitatis, et multi sunt, qui intrant per eam; et consequenter tendunt ad perditionem æternam.* Plerique enim viæ facilitate capiuntur, et libertatis faciunt quod lubet, quam quod licet. Unde pauciores qui arctam viam ingrediuntur; paucissimi qui ingressi ad finem usque perseverant, ut Hieron. notat, tum hic, tum lib. 2 contra Pelagianos. Nulli enim philosophi, heretici, Turcæ, æthnici, eam inveniunt; nulli mali catholici ingrediuntur, pauci boni ad finem usque perveniunt. Via verò spatiosa inventa facilissima est, quia non alio opus est ductore quam errore et à viâ rectâ deluxu, qui infinitis modis fieri potest. Eandem doctrinam Iustinus

VERS. 25. — CUM AUTEM, ex quo, postquam. Syrus ex quâ horâ. Declarat id quod præcedit: *Multi querent intrare, et non poterant.*

INTRAVERIT in domum suam, in possessionem regni sui, secum introductis iis qui per angustam portam adveniant, invitatis hospitibus. Interpret legit, *ciacôbz*, pro eo quod nos Græcè ac Syriacè legimus, *εὐχόμεν*, surrerit. *Effugit*, inquit Euthymius, *patremfamilias sedentem suosque amicos recipientem, deinde surgentem, etc.*, satis nimirum expectatis iis quos in domum suam invitaverat; ut Jesus modò sedet à dextris Dei, expectans eos qui ad se venire contendant per portam angustam, quemadmodum ipsum oportuerat pati plurima, et ita intrare in gloriam suam, infra 24, v. 26; quos ubi exceperit omnes, surget ad iudicium universale, et claudet ostium, etc.

PATERFAMILIAS. Seipsum comparat paterfamilias, quod versu proximo dat intelligendum, utpote Regem colorum; et regnum suum, regnum, inquam, colorum (quod quibus intrare datur, soli salvantur) beate domi.

ET CLAUSET OSTIUM domus suæ, decreverit neminem amplius additere in regnum suum. Id fiet quod ad omnes in novissimo iudicii die; quod ad singulos, statim à morte. Quamdiu mortalis hæc vita durat, quasi patente ostio nos Dominus expectat; cæ autem finita, sive singulis, sive omnibus, mox vel intrare datur in beatam domum illam, ipso iure, si non statim actu, siquidem angustam portam tenerimus; vel elaudret ostium, id est, auferret omnibus spes intrandi, siquidem venerimus aliâ viâ.

INCIPIETIS, Græcè, et *incaperitis*; adhuc pendet sententia, id quod Latinus interpres claritatis causâ mutavit, ommissâ conjunctione et indicativo dato loco subiunctivi.

INCIPIETIS autem vos, Israelite, id est, plurimi vestrum, qui jam putatis regnum Dei, iure vobis debitum; FORIS STARE, id est, cognoscere intrandi facultatem vobis adeptam esse; ET PULSARE OSTIUM præcibus cum inutili penitentia conjunctis. *Foris stantes ostium pulsare*, inquit Beda, *est, à beatorum sorte secretis, misericordiam quam neglexerant, à Deo frustra flagitare.*

DICENTES, non oportet intelligere ista tunc dicenda, sicut hic referantur, sed se eventurum ac si decernerent.

DOMINE. Græcè et Syriacè: *Domine, Domine*; ex-

natura videntur ethnici, et expresserunt partim per litteram Pythagore bicorem, partim per facilem descensum Averni.

Sed revocare gradum superasque evadere ad auras, Hoc opus, hic labor.

QUI MULTI QUERENT INTRARE, id est, summo desiderio nitentur intrare, ut salvi sint, viâ videlicet jam absoluta; ET NON POTESUNT, quia totâ viâ abstraverunt. Putaverunt enim se non per angustam portam, sed per spatiosas vias, quæ perditionis erant, deliciando eo posse pertere.

VERS. 25. — CUM AUTEM INTRAVERIT PATER FAMILIAS, in regni sui possessionem, unâ cum prudentibus virginibus, quæ per angustam portam intrando,

primitur desiderii vehementia repetitione, simul et confidentia nimia in externa fidei cultisque divini professione.

APERIT NOBIS, id est, queretis intrare, summopérè desiderabitis admitti. In novissimo iudicii die, homines stulti et improvidi, nimis serò, cùm tempus præterit, summopérè dolebunt de vitâ negligentis actâ, volent modis omnibus posse emendare errata, rogabunt contentissime Dominum misericordiam, denique miris modis excruciantur cùm serò agnoscent ablatam sibi esse spem salutis æternæ. Nam clausa erit porta non amplius aperienda, quippe impressis omnibus qui essent admittendi; *clausa est*, inquam, impetratis et malè providis. Interea dùm reprobi serâ poenitudine ducti cogitant anxii de remedio, aderit Christus, et quos in illo ipso arctulo adventus sui paratos, et fide per dilectionem operante solidâque pietate ornatos invenerit, pronuntiat sententiâ admittit ad æterna cæli gaudia, nullo postea alio admittens. *Non enim post iudicium patet præcium aut meritum locus*, inquit Augustinus, *serm. 22 de Verbis Domini*. Quia inter honesta mundi gaudia maximum habetur gaudium nuptiale, idcirco beatitudo celestis nuptis comparatur, quantum et sunt illic nuptiæ Christi cum Ecclesiâ (sic enim vocatur Apoc. 19, v. 9), intima, inquam, inseparabilis, et summè beata unio electorum cum Christo et Deo.

ET RESPONDENS DICIT, paterfamilias, Græcè superfluit conjunctio *et*, quod ad sensum (quantum quidam ita vertant, ut sensus non absolvat hoc versu, sed demum proximo); Latine conjungit futurum præcedens *incipietis*, cum sequenti *dicit*, acceptâ pro *sed*.

NESCIO VOS. Nihil tunc proderit reprobis penitentia malè antea vite, nihil voluntas melius agendi et sincerâ solidâque pietate Domino serviendi; nullas denique exaudiet tunc Dominus preces, nec ullum daturus est misericordie locum, sed constanter rejecturus ac reprobaturus, et exclusus nuptis tenebris exterioribus æternùm addicturus, quoscumque adveniens invenerit imparatos, tanquam non suos et indignos celestibus nuptis gaudiisque, quantumcumque familiariter hic cum sponsâ Ecclesiâ egerint, et inter primos professi fuerint expectationem coelium nuptiarum. *Dicitum est*, inquit Augustinus, *serm. 25 de Verbis Domini, verum est, non fallaciter dictum est: Pulsate et aperiet vobis; sed modo, quando tempus*

eum secutæ fuerant, nam ad illam parabolam alludere videtur; ET CLAUSET OSTIUM, ita ut nemini amplius pateat ingressus, vel ingrediendi spes, incipietis FORIS STARE, vos videlicet Israelite, seu vestrum plurimi; ET PULSARE OSTIUM, hoc est, ut Beda, à beatorum sorte secreti, incipietis misericordiam, quam neglexistis frustra, flagitare, dicentes: DOMINE, APERI NOBIS, non quod illa ad litteram sic dicenda sint, vel agenda, sed magnitudo desiderii salutis exprimitur, simulque præsumptio de pristina familiaritate, quam cum paterfamilias habebant in hæc vitâ, cum eo scilicet conversando, vel etiam fidem, religionem, cultum ejus inaniter profecto. Unde ille RESPONDENS DICIT VOBIS: NESCIO UNDE SITIS,

est misericordia, non quando tempus est iudicii. Non enim possunt confundi ista tempora, cum misericordiam et iudicium Domino suo canet Ecclesia. Ad iudicii tempus spectat illud Prov. 1, v. 28: Tunc invocabunt me, et non exaudiam, etc. Itaque, nescio vos, cùm dixerit, inquit Chrysostomus, nihil aliud quam gehema et intolerabilis cruciatus relinquatur, imò verò etiam gehennâ istud verbum gravius est.

UNDE, aut qui SITIS. Audio nomen Domini, sed ego vos non agnosco famulos, vos mihi non servivistis, aliâ portâ ac viâ venistis quam quæ à me munita fuerat, denique non estis scripti in libro meo, libro vite.

VERS. 26. — TUNC INCIPIETIS DICERE, apud vos ipsos, in cordibus vestris, id est, vobiscum admirabilim, quomodò non agnoscam vos, quandoquidem ita familiariter fuerim vobiscum conversatus in viâ.

MANDUCAVIMUS CORAM TE, id est, tecum vel te præsentem, in eadem domo, in eodem loco, tecum viximus, edimus, bibimus, apud nos natus es et familiariter nobiscum conversatus. *Hoc simpliciter ad Israelitas dicitur*, inquit Theophylactus; *etenim Dominus ex ipsis natus est secundum carnem, et cum iis comedit ac bibit.*

IN PLATEIS NOSTRIS, non procul ab ædibus nostris. Docebat Jesus, aliquando in synagogis, aliquando in plateis, aliquando in agris, aliquando in desertis, prout erat opportunitas.

DUCISTI nos verbum Dei. Audivimus te doceantem, fuimus tui discipuli, id quod monstrare possumus recitâdo, si placet, memoriâ retentam doctrinam tuam, denique et sacra fuerunt nobis tecum communia: quomodò ergo dicis quòd non noveris nos? Similia afferent qui ex gentibus excluduntur: Communicavimus tuo corpori et sanguini, Evangelium tuum etiam alios docendo publicè professi fuimus, etc.

VERS. 27. — Et, pro *sed*, *vixit*, respondebit constanter.

VOBIS, legitur Syriacè ut Latine, sed non Græcè. NESCIO VOS UNDE SITIS, nescio unde vos sitis, nihil

quia non estis ex Deo, nec eæ, quam straveram, viâ ad me venistis. Nescio vos ut meos, sed pro meis. *Plurimi enim veteres observant noscendi verbum in Scripturis sæpè pro dilectione et approbatione usurpari; atque ita competit vel solis prædestinatis, quo pacto dicitur 2 ad Timoth. 2, v. 19: Cognovit Dominus qui sunt ejus, vel omnibus justis, quos Deus ex regula suæ justitiæ justos facit, juxta illud psalmi 1: Quoniam novit Dominus viam justorum, nempe qui approbat, diligit et facit eam. Unde August. serm. 25 de Verbis Domini, c. 10: Non novit illos qui omnia novit. Quid est ergo? Non novit nos? Improbò vos, reprobo vos, in arte meâ non vos agnosco, ars mea nescit vitâ, et iudicat vitâ: nescit faciendo, iudicat arguendo.*

VERS. 26. — TUNC INCIPIETIS DICERE, id est, cum admiratione apud vos cogitabitis, quomodò ego non agnoscam vos, cùm fuerim inter vos tam familiariter conversatus; signa enim notitiæ mese profereitis: MANDUCAVIMUS CORAM TE, ET BIBIMUS, cùm scilicet multa simul millia panibus tuis miraculosè refecti fuimus, tecum vel te præsentem in eadem urbe, in eadem

moror unde aut qui sitis, an vicini et familiares mihi in seculo fueritis an non, non novi vos meos, cùm operarii sitis iniquitatis. Carnis cognatio et consuetudo vite cum ipso Jesu, aut quævis aliâ in hoc seculo dignatio erga nos Dei, nihil proderit in die novissimo, si in hoc seculo mens fuerit addicta iniquitati.

DISCITE, abscedite, omnes, quicumque et quotquot numero.

OPERARI INIQUITATIS, operarii injustitiæ, id est, injusti seu iniqui, qui in vitâ operati iniquitatem, neglexistis per angustam portam huc venire.

VERS. 28. — IBI ERIT FLETUS VOBIS, tunc flebitis ac ejulabimini, et præ timore suppliciorum imminentium stridebitis dentibus, nec (cùm æternò mansura sit eadem causa, et supplicia ipsa perpetua mox successura) deinde aliquando cessabitis à fletu et dentium stridore.

CUM VIDERITIS, etc., coram in iudicio præsentem, progenitores vestros ABRAHAM, etc., ET OMNES PROPHETAS, et omnes illos prophetas sanctos, gentes vestros, IN RECO DEI, admissos in regnum Dei, frui beatitudine regni Dei. Audient enim vocem Iudicis: *Venite, benedicite*, etc., et videbunt executioni mandari.

VOS AUTEM, etc., ab ipsis prognatos, semen ipeorum, cui promissiones erant cum ipsis communes; spe omni expectatione frustratos; EXPELLI ILLO REGNO, non admitti in regnum illud, ut incognitis, alienis, degeneres. FORAS, in tenebras exteriores; idque quia confisi generis et cognationis prerogative, neglexeritis sequi patrum per aretam virtutis viam vestigia; quod cùm facile in seculo potuissetis, serò jam volentibus et desiderantibus non licere. Hæc simul omnia causa erunt ejulatus et fletus. Præmonet eos rei futuræ, ut temporî respiciant.

VERS. 29. — ET VENIENS, imò venient, quod amplius est, venient, id est, erunt, scilicet multi. Amplificatio est, ex eo sumpta, quòd Judæis repulsis (qui se putabant solos fore heredes Dei), gentes sint subrogandæ, ut regnum promissum Abrahæ et semini ejus obtineant.

AQUILONE, Gr., *Boreâ*, ex omni gentium natione. ET ACCUBENT, etc., qui accubent, cum sanctis

subinde domo, conversati sumus, simul edendo, bibendo, et ad prandium invitando: nam ad Iudæos propriè hæc videntur dici. ET IN PLATEIS NOSTRIS BOCCISTI, nobis proinde presentibus tanquam discipulis tuis notissimis, cujus doctrinam memoriâ retentam etiam recitare possemus, quasi dicerent: Quomodò dicis te non noveris nos, unde simus, cùm tecum fuerint omnia tam profana quam sacra communia?

VERS. 27. — DISCITE A ME, in ingenem scilicet æternam, quibuscumque tandem gratis et quantiscumque miraculis fulseritis. Est enim eadem sententia cum illâ terribili voce: *Ite, maledicti, in ignem æternum*; quæ tanquam turbo dominicæ indignationis, et velut tempestas erumpens super caput impiorum venit. Jerem. 25, v. 20 et 29. OPERARI INIQUITATIS, qui scilicet in vitâ iniquitatibus addicti fuistis, et adhuc voluntatem additam geritis. Non enim significat eos adhuc tunc iniquitatem operari. Hæc est ergo ratio, cur non noverit eos, quia aversatur eos.

illis patribus et prophetis, propterea quod vitam illorum sanctam fuerint imitati, in regno Dei, quorum etiam cum vederis felicitatem, majori quoque torquibini invidia.

VERS. 50. — ET ECCE mirabilem rerum inversionem, contra expectationem vestram. Hæc enim ratione fit ut sint novissimi, etc.

SUNT NOVISSIMI, ultimi, scilicet modo, tam rei veritate quam vestro iudicio, gentiles, inquam, illi qui venient ab Oriente, etc., *sunt novissimi* seu ultimi, id est, a regno Dei alienissimi, cujus nulla unquam ipsis facta promissio est, inò qui ne Deum quidem ipsam hacientis noverunt.

QUERUNT in seculo futuro PARI, inter primos, aucti beatitudine regni Dei, quod quibus continget, omnes magni ac præcipui erunt.

ET SUNT PARI, modo, Dei cognitione, patrum genere, promissionum jure, et regni eorum expectatione gloriantes, vos, inquam, Judæi, qui me relictis Salvatore.

QUI ERUNT NOVISSIMI, seu ultimi, scilicet in altero seculo, id est, nulli; exclusi regno Dei, damnatique ad pœnas æternas. Gentes illis opponit, ut sanctæ zelytypiæ existimet eos ad sectanda patrum vestigia. Multi qui in hoc perituro seculo, primi sunt viribus, divitiis, scientiæ legi, opinionis sanctitatis, auctoritate, honore; in altero illo æterno seculo erunt ultimi, id est, nulli, nullius fient, contemnentur, abjiciuntur, alienissimi erunt et remotissimi a vitæ æternæ et omni bono; contra, multi eorum qui in hoc seculo sunt ultimi nulliusque sunt, in altero primis poterunt, erunt inter primos, loco, honore atque auctoritate: nec enim est personarum acceptor Deus. Sic agitur vobiscum: vos pauperes nulloque hic inter Judæos loco, in altero seculo iudices et principes eritis caeterorum: Scribæ et Pharisæi plerique, adolescens iste dives, alique hujusmodi Judæorum hic principes seu primores, illic viles, abjecti, ac nulli erunt, adeoque excludendi vitæ æternæ. Similiter qui hic me causa bonis suis spoliati fuerint aut afflicti, illic beati futuri sunt, æternâ inopiâ mortisque multatis persecutoribus, quantumvis hic opibus viribusque præstiterint. Dicit alibi, *multi*, non omnes, eò quod fiet ut quidam, sed pauciores, qui in hoc seculo primos tenuerint, teneant et in altero, aut certè non fiant novissimi; et ut quidam eorum qui hic viles abjectique fuerint, permaneant hujusmodi et illic. Porrò sententia hæc, et simpliciter (Euthymio annotante)

VERS. 51. — IN IPSA DIE, quæ hæc postrema jam dicta concio contigit, dixerunt ei quidam PHARISÆORUM: EXI ET VADE HINC. Ex Jerusolymis, inquit Augustinus, 6 contra Julianum, cap. 19, putans hæc Jerusolymis esse dicta; sed quia pro ratione subiungunt, QUIA HERODES VULT TE OCCIDERE, qui nullam habebat jurisdictionem in Jerusalem, rectius videtur idem Augustinus tradere, lib. 1 de Consensu, cap. 75, hæc alibi quam Jerusalem contigisse, scilicet in ditone Herodis, sive Galilææ, sive potius Perææ, quæ ultra Jordanem erat. Putant autem non pauci Pharisæos specie benevolentie erga Christum hoc mendacium ei obtulisse, sed revera et terrore Herodis à se dis-

omnibus dicta est, ut nunquam hi qui præponuntur in vitâ, extollantur; neque hi qui hic despicuntur, animum despondeant.

VERS. 51. — IN IPSA DIE, etc., in eodem illo die, quo scilicet concionatus fuerat de ingrediendo per angustam portam, ACCESSERUNT AD JESUM QUIDAM PHARISÆORUM malè volentium illi.

HERODES hujus regionis dominus, VULT, statuit, TE OCCIDERE, si comprehendere queat, quaerit occasionem occidendi te: ni caveris, nihil mihius te tractabit quam Joannem. Agebat Jesus, cum hæc ipsi dicerentur, non in Galilæa, è quâ dudum migraverat, Matth. 19, v. 1; sed in Peræâ, Judææ conterminâ, cujus Herodes dominus et toparcha erat, non minus, quam Galilææ (nam et Joannes in Peræâ incarceratus atque occisus fuit), id quod jam sæpè annotavimus ex Josepho, lib. 17 Antiquit., cap. 10 et 15. Porrò simulant Pharisæi isti benevolentiam erga Jesum, et tanquam amici hortantur, ut si salvus esse velit, extra Herodis ditionem concedat; cum contra potius mortem ipsius desiderent. Non dubium enim qui mendacium commenti sint (ea ferè est opinio Græcorum enarratorum), quo Jesum peteret facerent, *rati eum manum Herodis veritatem, solum versum*, quod ait Titus; quia nusquam evangelista tale quid dat intelligendum de Herode, neque supra 9, v. 9, ubi hoc solum dicit de eo: *Et quarebat videre eum*; neque infra, cap. 25, v. 8, 9, 10, 14, ubi insuper et hoc narrat de eo, quod Jesum sua potestate tradidit, non tantum non occidit, sed ne dignum quidem qui occideretur judicavit, contentus, postquam illussisset, impune dimittere. Finxerunt ergo hoc mendacium Pharisæi duas ob causas; unam, ut Jesum, terrore Herodis incusso, eâ quam ipsi incolebant regione expellerent, ne præsens et miracula edens glorificetur, et attrahat turbam, quod ait Euthymius. Id enim, cum invidia concitati, ferre non possent, et tamen nec disputationibus suis, vel auctoritate, possent Jesum compescere, metu absterre conantur. Altera causa fuit, ut Jesus ex Peræâ in Judæam reversus, ibi potius ac certius comprehenderetur et occideretur, ubi sciebant ejus mortem destinato consilio à primoribus quaeri; erat enim eâ de re publicus Jerusolymis sermo, Joan. 7, v. 20, 25, 32.

VERS. 52. — ITE ET DICITE. Profecti dicite, renuntiate, meis verbis. Ad libertatem et intrepidam animi magnitudinem pertinet quod non alios, sed illos ipsos, qui deterrere conabantur, responsum referre jubet.

cederet, et in Judæam transiens ibi occideretur. Probabile hoc fit, quia Herodes nunquam legitur Christum persecutus, ne quidem in passione. Sed quia Christus alibi quoque, cum audisset quod Joannes esset traditus, secessisse legitur ex Herodis ditione; et quia Pharisæi istis ita respondit, quasi veritatem, non calumniam ei dixerint, verisimile est Herodem saltem tunc temporis mortem ejus quaesivisse, et Pharisæos invidiâ gloriæ Christi cum à se motum voluisse. Respondet igitur.

VERS. 52. — ITE ET DICITE VULPI ILLI. Vulpes animal dolosum ac timidum est, ut Augustinus, in psal. 62, ubi propterea hoc nomine reges impius in Scripturis

VULPI ILLI. Quamvis sciret Jesus, ut qui unus mortalium omnium corda et renes scrutari solet, inquit Titus, mendacium sibi obtulit; dissimulat tamen id à se scri, et sic respondet, ac si nuntiasent illi quod res erat, Herodem verè meditari necem Jesu; ut ostendat nullius, quantumvis potentis, timore abstrahi se posse à predicando Dei verbo, eoque miraculis confirmando, quod sui muneris erat; neque quidquam sibi periculi imminere à quovis homine, priusquam permitteret ipse. Non enim tenebatur defendere Herodem tanquam ab hoc facinore alienum, partim ne fretus Herodis indulgentiâ videretur liberè agere quæ vellet partim, quia, licet hoc non meditaretur Herodes, tamen non perinde alienus esset ab hoc similibusque scriclibus, si res ferret, perpetrands; id quod ex cede Joannis Baptistæ patuerat. Merebatur igitur ille nomen vulpis, ob calliditatem cum fraudulentâ et bonorum exstirpatione conjunctam: non tam in eum tamen id nota stringit Jesus, quam in mendaces istos Pharisæos, qui simulant se consultum velle saluti Jesu, conantur eum in exitium protrudere. Quare Euthymius: *Quamquam hic sermo, ait, Herodi videatur attribui, ad ipsos tamen respicit. Id subindicatum docent Cyrillus in Catenâ, Titus et Theophylactus, pronome huius, quod personam præsentem demonstrat; pene enim ipsam Pharisæum ostendit propè manentem, ait Cyrillus. Id quod Titus latius explicans: Videri poterat, habet, totam orationis vim, in unam Herodis personam convertere, et ita arbitrati sunt nonnulli; et tamen contra Pharisæorum pravitatem dirigit illam, verius quam contra Herodem. Neque enim aiebat, dicite vulpi illi, sed vulpi huic. Enimverò, quò improbe fraudis commentatione, Pharisæos vulpibus similes clarè ostenderet, summâ industriâ, mediâ quâdam voce utitur; idque scitè, quod addit Theophylactus. Nam singulari numero dicendo vulpem, Herodem illos suspicari fecit: dicendo autem, huic, quod est pronomen demonstrativum, insinuat istos ipsos esse dolosos illos. Sit igitur sensus ac si dixisset Jesus: Abentem accipite à me dictum vobis, qui vulpem agitis hic apud me. Non autem contemnendi magistratus aut conviciandi causâ, Jesus, sive Herodem, sive hos Pharisæos in eâ quam induerant Herodis personâ, vulpes vocat, sed castigandi, quia tales erant, quales mereretur hujusmodi nomine ad*

subinde vocari notat. Unde, in psal. 88, exponit hoc de Herode, quia valer ac timidus erat, instar vulpis, quem terreat virtus aliena. Addit Beda de naturâ vulpis, odore esse tetro, putidum animal, semper tortosius adfrensibus ambulans; quod in Herodem et similes reges optimè quadrat. Jesus ergo vult Leo de tribu Juda intrepidum in argumentum auctoritatis suæ et renuntiare jubet: Ecce, quidquid vos vel Herodes moliamini aut cogitis, ego neminem timens, vitamque et mortem meam habens in meâ potestate, EJICIO DEMONIA, ET SANATIS PERFICIO; id est, pergam in opere beneficentia, quod suscepi: presentia enim ponuntur pro futuris. HONIE ET CRAS, id est, exigo adhuc tempore, ET TERTIA DIE CONSUMMABO, id est, brevi autem postea per mortem consummandus sum. Mors enim Christi consummatio etiam à S. Paulo vocatur, ad Hebr. 5, v. 9, sive quòd in illâ omnia con-

plebem traduci, à Filio Dei, sub prophetâ acto Spiritu Dei: eò magis, quòd Jesu Filio Dei declarandum hic esset, nec propter Herodem, nec propter ipsos Pharisæos, Herodis metu obijcietes, minus liberè se locuturum, nihilque se sibi ab ipsis meture.

ECCE. Hæc sunt verba quæ jubet ad vulpem referri. ECCE, invitis omnibus, et Herode, si non ferat, et vobis et aliis.

EJICIO. Præsens est loco futuri, sed emphasim conferens, quâ significat, se in ipso opere esse, nec quemquam impedire posse quin perficiat quod exorsus est; q. d.: Pergo incumbere ejiciendis immundis spiritibus.

SANITATES, sanationes.

PERFICIO, perago; pergo sanandis iis qui malè habent è populo operam dare. Commemorat ea opera sua, quæ Pharisæos maxime torquebant, cætera subintelligens, et inprimis prædicationem Evangelii; eò quòd illis populum ad credendum sibi aliteret, quod ait Theophylactus; sed hujusmodi, quæ nemo malè interpretari posset, quæ nemo negare posset esse optima, et publicæ utilitatis beneficia, ob quæ profunde amorem ac præmia mereretur, minimè verò mortem aut ejectionem.

HONIE ET CRAS, id est, aliquo adhuc tempore. Hodie et cras, plures dies significat, ait Theophylactus: quemadmodum et nos familiari sermone consuevimus dicere: Hodie et cras fiet hoc; non omnino intra tam breve temporis intervallum rem circumscriptibiles, sed tamen statim fieri significantes. Et paulò post: Non quòd tribus diebus rem circumscribit, sed pluribus quidem diebus, veritatem non valde longo tempore. Videtur hoc dictum fuisse à Salvatore, paulò ante diem festum Enceniorem, incidentem in viciesimum quintum diem mensis casleu, 1 Mach. 4, v. 59; qui partim novembri, partim decembri nostro respondet. Potuit igitur post hæc dicta supervixisse Salvalor, paulò amplius tribus mensibus: hoc tempus significat per hodie et cras, quòd à nemine intercepti posse asserit, qui eo continet opus suum.

ET TERTIA, tertîa autem die subsequente; perseverat in figurato loquendi modo quem ceperat, pro eo ac si diceret, eo autem tempore finito, mox postea; non autè, quidquid homines machinari velint.

CONSUMMABO, presens pro futuro, consummabor,

summaverit, omnibusque sui officii partibus perfactus fuerit juxta quod ipse dixit: *Consummatus est*; sive quòd per eam ipse perfectè in gloriâ consummatus fuerit. Sensum istum tradit Theophyl. et Euthymius velut genuinum. August. verò, lib. 2 de Consensu, c. 75, et lib. 6 contra Julianum, c. 19, et aliis locis, hæc vult intelligenda esse de Christi corpore, id est, de Ecclesiâ, ut significet neminem impedire posse, qui in Ecclesiâ demonia ejiciuntur, id est, peccata remittantur, et perficiantur sanitates; id est, quotidianâ spiritus renovatione perficiantur. donec tertîa die fiat consummatio, id est, donec ad plenitudinem angelicam per corporis etiam immortalitatem perducatur. Sed figurata et mystica videtur hæc expositio, sicut et August. eam vocat loco cit. de Consensu; quamvis ipse eam putet primò intentam, et maxime litteralem. Sed sic nihil hæc verba spe-